

MOKSLO LIETUVA

2009 m. birželio 11 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 11(411)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

LIETUVOS ISTORIJOS KUNIGAIKŠČIO SUKARTIS

Darius Kuolys su A. Vijūko-Kojalavičiaus „Lietuvos istorija“

Istoriko, filosofo, teologijos daktaro, Vilniaus universiteto rektoriaus Alberto Vijūko-Kojalavičiaus SJ (1609–1677) 400-osios gimimo metinės Lietuvoje pažymėtos tarptautine mokslinė konferencija *Albertas Vijūkas-Kojalavičius (Iš 400 metų perspektyvos)*. Konferencija vyko Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, dalyvavo Lietuvos, Baltarusijos, Lenkijos, Rusijos mokslininkai. Konferencijos metu buvo eksponuotas originalus A. Kojalavičiaus *Lietuvos istorijos* egzempliorius ir kiti jo darbai, saugomi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto fonduose. Tai pirmoji lietuvių parašyta *Lietuvos istorija*. Konferencijos baigiamąjį dalyje buvo surengta išvyka į A. Vijūko-Kojalavičiaus gimtąjį Kauną, kur šis mokslo vyras kartu su savo broliais Kazimieru ir Petru savo namus Kaune 1642 m. užrašė kuriamai Jėzuitų kolegijai.

Savotiška tarptautinės konferencijos repeticija – balandžio 29-ąją Lietuvių literatūros ir tautosakos institute surengtas forumas *Albertas Vijūkas-Kojalavičius ir šiuolaikinė Lietuvos istorinė sąmonė*. Forume dalyvavo prof. Vanda Zaborskaitė, habil dr. Alvydas Nikžentaitis, dr. Mintautas Čiurinskas, dr. Liudas Jovaiša ir dr. Sigitas Narbutas, o diskusiją vedė dr. Darius Kuolys. Tarp klausytojų buvo ir daugiau autoritetingų istorikų ir literatūrologų, senosios literatūros tyrinėtojų, kai kurie aktyviai įsitraukė į diskusiją. Salėje sėdėjo ir dailininkė Vacė Kojalavičiūtė-Užpalienė, kuri yra tikra Kojalavičių giminės palikuonė.

Nukelta į 2 p.

Girionyse, miškininkų sostinėje

Girionyse įsikūrusio Lietuvos miškų instituto mokslininkai nuolatinių reformų drebinamoje ir dar didesnių pertvarkymų grasamoje aplinkoje nesijaučia esą dideli ereliai. Pasitikėjimo savimi nesužadina net ir laisvės įvaizdis – jūrinis erelis, susisukęs lizdą netoli Girionių ir Kauno marių esančiame Vaišvydavos girininkijos rezervatiniame miške. Ne visai užtikrinta savijauta, ko gero, visų žemės ūkio ir miškų mokslų institucijų darbuotojų. Keista net ne tai, kad mokslininkas šiandien ne visai saugiai jaučiasi mokslui vadovaujančių institucijų ar politikų aplinkoje, blogiausia, kad mokslininkų, taigi lyg ir savųjų būryje, neapleidžia nevisavertiškumo jausmas. Lietuvos mokslų akademijoje Žemės ūkio ir miškų mokslo (ŽŪMM) skyriaus nariai tvirtina besijaučią tarsi jaunesnieji broliai. Kodėl?

Klausimas daugiau socialinės psichologijos atstovams arba visažiniams, kurių mūsų gyvenime nestinga, bet dėl to gyvename ne geriau. Jei panagrinėtume mokslinės produkcijos rezultatus, nesunkiai įsitikintume, kad pagrindo jaustis „antrūšiais“ šių mokslų atstovams tikrai nėra. Tačiau nežinia dėl ateities, išorinių grėsmių nuojauta verčia institucijas ieškoti išiečių, vienyti. Matyt, todėl 2008 m. ir buvo įkurta Agrarinių ir miškų mokslų institutų asociacija, vienijanti Lietuvos miškų, Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės ir Lietuvos žemdirbystės institutus. Jų vadovai suprato, kad iš dangaus malonės nėra ko laukti, persižegnojo anksčiau negu trenkė perkūnas.

Šį pavasarį vyko du Lietuvos MA Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus išvažiuojamieji susirinkimai – į Lietuvos daržininkystės ir sodininkystės ir Lietuvos miškų institutus. Vyko labai turiningi renginiai, pristatyti reikšmingi mokslininkų darbai, dėstomos šių institutų darbuotojams rūpimos mintys, aktualios ir visoms

Gedimino Žemlicko nuotraukos

šalies mokslų institucijoms. Jei ko ir teko pasigesti, tai to paties, ko ir visada: tuose renginiuose nedalyvavo tie, nuo kurių visų pirma ir priklauso Lietuvos mokslų vertinimo, organizavimo ir ateities dalykai. Nebuvo ir politikų, kurie iš įvairaus lygio tribūnų, televizijos ekranų ir spaudos puslapių drąsiai dėsto savo mintis apie mokslo reikalus, tik kažkodėl jų netenka matyti tose vietose, kur mokslininkai dirba. La-

bai lengva samprotauti, kai nematai konkrečių darbų ir konkrečių žmonių, bet tada tiek ir verta visa ta samprotavimų išmintis.

Tiek to, geriau įsigilinkime į pačių mokslo žmonių reikalus. Šįkart daugiau remsimės Lietuvos miškų institute ir Dubravos eksperimentinėje-mokomojoje miškų urėdijoje (EMMU) matytais ir išgirstais įspūdžiais.

Nukelta į 10 p.

3 p.

KUO SVARBŪS
A.VIJŪKO-
KOJALAVIČIAUS
DARBAI

4–5 p.

VLADIMIRO
TOPOROVO
ARCHYVAS

7 p.

PAMINKLAS
TAUTAI IR
KALBAI

14 p.

EGZOTIŠKOJI
MALAIZIJA
KVIEČIA
STUDIJUOTI

15 p.

SEPTINTOJI
ALGIRDO
AŽUBALIO
MONOGRAFIJA

Atkelta iš 1 p.

Gyvenimo kasdienybėje retai pagalvojame, kodėl mąstome vienaip, o ne kitaip, savo šalies istorijos įvykius vertiname kitaip, negu mūsų kaimynai, juo labiau tolesnių kraštų gyventojai, su kuriais kartsykais tenka diskutuoti įvairiomis temomis. Remiamės autoritetais, o kiekvienoje šalyje jie skirtingi. Skiriasi ir prietarai, vaizdiniai, idėjų rinkiniai, kurie ir sudaro mūsų mąstysenos atsparas. Kaip ir iš kur visa tai į mūsų pasąmonės gelmes pateko, įsirašė ilgiam amžiams ir tapo lietuviško mentaliteto dalimi? Tam tikru požiūriu kai kuriems šiems dalykams išsiaiškinti ir buvo skirtas forumas, įspūdžius iš kurio ir bandysime perpasakoti.

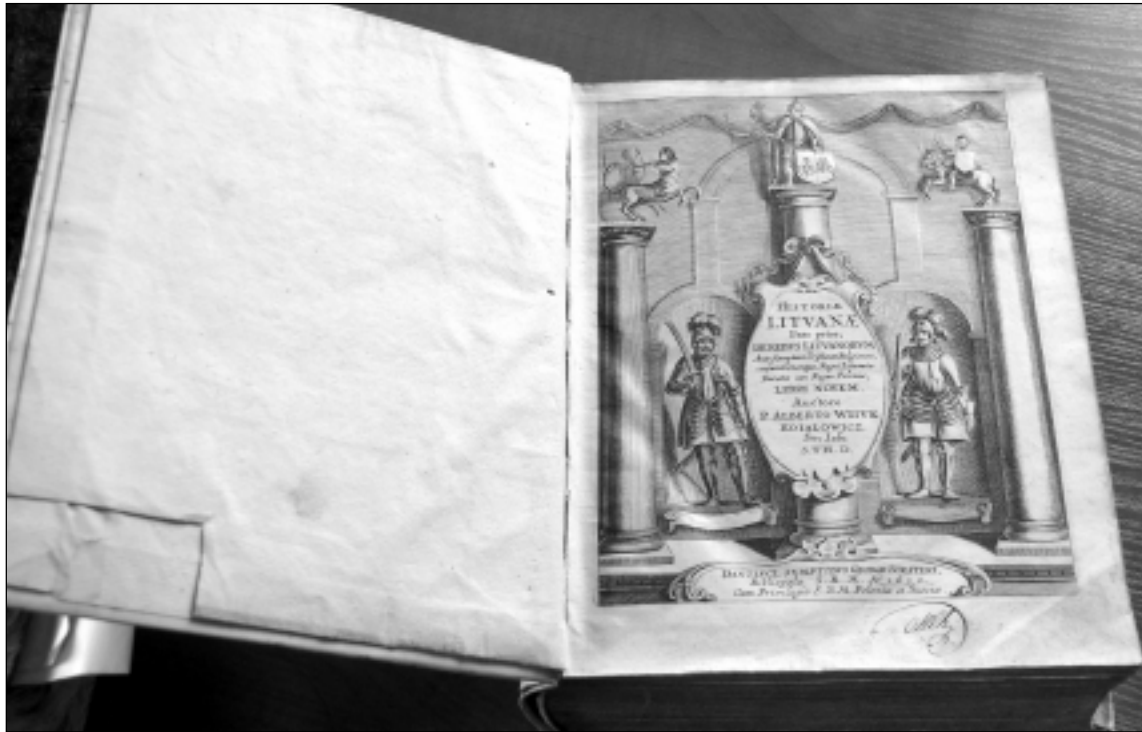
Žinoma, svarbiausioji ašis buvo Albertas Vijūkas-Kojalavičius, žymiausias XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorikas, be kurio darbų, kurių net jeigu ir visai nebūtume skaitę ar apie juos bent girdėję, šiandien būtume truputį kitokie lietuviai. Bet apie viską iš pradžių ir po truputį.

Dar pasakysime, kad forumo dalyviai ir svečiai galėjo rankose palaikyti A. Vijūko-Kojalavičiaus 1650 m. Gdanske išleistas *Lietuvos istorijos* (Historiae Litvanæ, Dantisci Sump-tibus Georgi Förster) I tomą. Tai unikalus egzempliorius. Jis buvo saugomas Lituaniistikos institute, veikiausiai Jono Basanavičiaus dėka čia patekęs. Užrašas pieštuku skelbia, kad šis egzempliorius esąs iš Simono Daukanto (1793–1864) bibliotekos. Šios dvi pavardės – A. Vijūko-Kojalavičiaus ir S. Daukanto – greta viena kitos nėra atsitiktinis dalykas. S. Daukantas pirmasis Lietuvos istoriją parašė lietuviškai, daug kur rėmėsi A. Vijūko-Kojalavičiaus *Lietuvos istorija*, o rašė kaip pasaulietis, kuriam lietuviškumas buvo svarbiausia išeities pozicija.

Rėmėsi M. Strijkovskio kronika

Rašydamas savo *Istoriją* A. Vijūkas-Kojalavičius iš Motiejaus Strijkovskio (1547–1586) *Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusijos kronikos* išspurtė visa, kas jam atrodė ne labai šiuo atveju reikalinga, paliko tik Lietuvos ir Žemaitijos istorijos dalykus. Rėmėsi taip pat Petro Dusburgiečio kronika, Radvilų archyvo Ne-

LIETUVOS ISTORIJOS KUNIGAİKŠČIO SUKAKTIS

1650 m. Gdanske (Dancige) išleistosios Alberto Vijūko-Kojalavičiaus SJ „Lietuvos istorijos“ I tomo titulinis lapas

svyžiuje dokumentais, *Lietuvos metraščių* išrašais, taip pat ir Aleksandro Gvagnini medžiaga. Nieko nuostabaus, kad autorius Lietuvos istoriją rašė lotynų kalba: viena vertus, tai buvo atsvara lenkų kalbos Lietuvoje įsigalėjimui, antra – proga priminti Lietuvos jaunuomenei laikus, kai mokslo veikalai buvo rašomi garbinga lotynų kalba.

M. Strijkovskiu, panašiai kaip A. Vijūku-Kojalavičiumi XIX a. rėmėsi ir S. Daukantas. Pastarojo gyvenimą ir kūrybą išsamiai tyrinėjęs Vytautas Merkys nustatė, kad didžiausią įtaką S. Daukanto istorinėms pažiūroms darė būtent A. Vijūkas-Kojalavičius. Verta dėmesio Dariaus Kuolio pateiktoji analogija: Dionizas Poška teigė, kad be XVII a. išleistojo Konstantino Sirvydo *Trijų kalbų žodyno* (pirmojo lietuvių kalbos žodyno) jis nieko doro lietuviškai nebūtų galėjęs parašyti. Lygiai tą patį būtų galėjęs patvirtinti ir S. Daukantas: be savo XVII a. pirmtako A. Vijūko-Kojalavičiaus jis ne kažin ką rašydamas savo darbus būtų galėjęs pasakyti. Tai pasakytina apie tokius Daukanto veika-

lus kaip *Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių* (parašyta 1822 m., išleista 1929 m.), *Istorija Žemaitiška* (parašyta apie 1838 m., dvi knygos išleistos 1893–1897 m.), *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių* (1845 m., išleista 1892–1935 m.), *Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje* (parašyta 1850 m., dalis išleista 1893 m., perdirbinys – 1899 m.).

Esminga D. Kuolio išvada: be Kojalavičiaus nebūtų Daukanto, bent jau tokio, kokį turime, o be Daukanto veikiausiai nebūtų modernios lietuvių tautos istorinės savimonės. Ji formavosi veikiamą švietimo ir romantizmo idėjų, suvaidino svarbų vaidmenį formuojantis moderniai lietuvių tautai.

Simonas Daukantas, apibūdinamas savo pirmtaka, rašė, kad A. Vijūkas-Kojalavičius, arba kaip lietuviai vadino – Kojalas, kalbos sklandumu ir dėstymo aiškumu toli pralenkė Strijkovskį, todėl jo *Istorijos* skaitytojas pasijunta bestovis šalia Mindaugo, Vytauto ir kitų didžiųjų lietuvių. Gal taip ir reikia rašyti savo tautos ir valstybės istoriją?

Aukso amžius istorijos propaguotojams

Forumo dalyviai bandė panagrinti Alberto Vijūko-Kojalavičiaus tekstų prasmę ir reikšmę mūsų šandienos savimonei. Bent jau tokią užduotį forumo dalyviams pateikė dis-

Buvusiuose Vileišių rūmuose dabar įsikūręs Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

kusijos vedėjas Darius Kuolys, kurį pažįstame kaip įvairiapusišką asmenybę, didelį įspūdį palieka jo baroko epochos literatūros ir istorijos šaltinių tyrinėjimai bei įžvalgos.

Mėgindama apibūdinti A. Vijūko-Kojalavičiaus vaidmenį LDK savimonės tapatybei ir savo paliktus pėdsakus vėlesnėms kartoms, prof. Vanda Zaborskaitė pirmiausia pabrėžė mokslinės bendruomenės atsakomybę už tai, kiek šie dalykai žinomi ir vertinami mūsų visuomenėje. Nors istorija populiarinama, tačiau ne tiek, kiek galėtų ir turėtų. A. Vijūkas-Kojalavičius atstovauja LDK kultūros aukso amžiui, tad istorikas turi išties labai turtingą kontekstą. V. Zaborskaitė tą XVII amžių pavadinimo aukso kasyklomis istorijos populiarintojams, reikia tik pažinti tuos kultūros lobius ir sudominti visuomenę. Nemažas viltis profesorė sieja su atkuriamais Valdovų rūmais Vilniuje, nes jie turi plačias ir gerai apgalvotas edukacines programas, kurios ir skirtos tai epochai.

Apskritai XVI–XVIII a. – renesansas ir barokas – labai europietiš-

kas Lietuvos istorijos ir kultūros laikotarpis, griauantis prietarus, kad lietuviška kultūra – tai vien klumpės ir kanklės. V. Zaborskaitė priminė ir reformacijos tyrinėtojos Ingės Lukšaitės įžvalgą, kad LDK kultūros lygmuo aptariamam metu buvo būdingas ne trečiojo ešelono šaliai, bet kai kuriais atžvilgiais net pirmavo Europoje.

Todėl istorijos populiarintojams profesorė siūlo atkreipti dėmesį kad ir į M. Strijkovskio biografijos faktus, kaip jis vyko ieškoti Trojos, kopė per Balkanų kalnus ir kaip pakliuvo į piratų nagus. Buvo išgelbėtas, tačiau jo siekiai ir gyvenimo peripetijos dar laukia istorinio romano autoriaus plunksnos. Juk tai ne šiaip nuotykinės literatūros siužetus galintys praturtinti dalykai, bet įrodymas, kad Troja ir Varniai, kur Strijkovskis rezidavo ir parašė pirmąją Lietuvos ir kelių kitų kraštų istoriją, buvo ne taip jau toli viena nuo kitos nutolusios vietovės.

Prof. V. Zaborskaitė yra gili XVI–XVII a. LDK mokyklinio teatro tyrinėtoja ir žinovė, jos darbais remiasi ir kitų šalių mokslininkai. Nieko nuostabaus, kad ir A. Vijūko-Kojalavičiaus reikšmę XVII a. Lietuvos kultūroje pirmiausia vertina pagal jo vietą Vilniaus ir Kražių mokykliniame teatre. Jeigu jėzuitų mokyklinis teatras laikomas „gražiausia barokinio teatro gėle“ (šį vieno istoriko lakų palyginimą priminė profesorė), kaip mums nesididžiuoti, kad būtent Vilniaus ir Kražių mokykliniai teatrai buvo vieni žymiausių ne tik Šiaurės rytų, bet ir tarp kitų mokyklinių teatrų Europoje.

A. Vijūko-Kojalavičiaus 400-ųjų gimimo metinių sukakčiai paminėti forumo pranešėjai: iš dešinės – renginio vedėjas Darius Kuolys, Sigitas Narbutas, Vanda Zaborskaitė, Liudas Jovaiša ir Alvydas Nikžentaitis (nuotraukoje nėra Mintauto Čiurinsko)

Kuo mums svarbūs Alberto Vijūko-Kojalavičiaus darbai

Balandžio 30 d.–gegužės 1 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vyko tarptautinė mokslinė konferencija skirta istoriko Alberto Vijūko-Kojalavičiaus (1609–1677) 400-ųjų gimimo metinių sukakčiai paminėti. Prieš konferenciją balandžio 29 d. institute buvo surengtas forumas *Albertas Vijūkas-Kojalavičius ir šiuolaikinė Lietuvos istorinė sąmonė*. Prieš prasidedant forumui pakalbinome Lietuvos istorijos instituto vyresnįjį mokslo darbuotoją, Vytauto Didžiojo universiteto prof. dr. Zigmą KIAUPĄ.

Atsižvelgdami į profesoriaus pageidavimą, šiame pokalbyje rašysime *Albertas Kojalavičius*, nors Z. Kiaupa neprieštarauja, kai kiti rašo *Albertas Vijūkas-Kojalavičius*.

Motiejus Strijkovskis (Strykowski, 1547–1586) ir Albertas Vijūkas-Kojalavičius. Pirmasis – žymiausias XVI-ojo, antrasis – XVII a. istorikas. Ar galėtumėte trumpai apibūdinti šių istorikų kokybinį skirtumą kalbant apie Lietuvos istoriją?

Nesu didelis jų darbų žinovas, todėl mano nuomonė gali būti ir šiek tiek subjektyvi. Mano supratimu, M. Strijkovskis buvo gan laisvas paukštis, beveik nieko nevaržomas, nebent priklausomas nuo tų asmenybių, kurioms savo veikalus dedikuodavo. Tas jo globėjų ar mecenatų sąrašas labai didelis. Antai žymiausias jo veikalas *Niekados anksčiau šviesos nemačiusi Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusijos kronika*. Jame rasime dedikaciją karaliui Steponui Batorui, atskirose Kronikos dalyse („knygose“) – dedikacijos kunigaikščiams Giedraičiams, iš kurių išskirtinė vieta teko Žemaičių vyskupui Merkeliui Giedraičiui, istoriko globėjui. Atskiros Kronikos dalys dedikuojamos kitiems Lietuvos ir Lenkijos didikams.

A. Kojalavičiaus padėtis buvo kiek kitokia. Jis buvo drausmingas Jėzuitų ordino narys, ir jo istoriografinis veikalas buvo parašytas pagal jėzuitams būdingo mokslinio darbo metodą. Tiesą sakant, to dar nelabai esame pažinę ir įsisavinę. Vytauto Didžiojo universitete studijuoja doktorantas Moreno Bonda iš Italijos, kuris ir tyrinėja šį A. Kojalavičiaus kūrybos jėzuitiškąjį aspektą. Kitaip tariant, kiek šio istoriko kūryba siejasi su tuo metu įsigaliojusia jėzuitų istoriografine tradicija, kuri kone per šimtą metų nuo Strijkovskio laikų jau buvo pakankamai susiklosčiusi.

Gal pavyktų išdėstyti, kuo ta XVII a. išsirutuliojusi jėzuitų istoriografijos pateikimo koncepcija buvo ypatinga, kuo jėzuitų istoriografijos tyrinėjimų ir pateikimo metodas skyrėsi nuo pirmtakų koncepcijos ir metodo?

Nesu šios srities tyrinėjęs, bet aišku viena: tai buvo katalikiška istorijos pateikimo koncepcija.

Bet juk ir Motiejus Strijkovskis buvo katalikas. Kiek atsimenu, kilęs iš Varšuvos vaivadijos, studijavęs Krokuvoje, nuo 1565 m. gyvenęs Lietuvoje.

Taip, bet Strijkovskis vienodai žiūrėjo ir į protestantus, ir į katalikus. Protestantai Lietuvoje buvo plačiai paplitę. Kitokia padėtis buvo XVII a., kai savo knygas rašė A. Kojalavičius.

Vytauto Didžiojo universiteto prof. dr. Zigmąs Kiaupa diskutuoja su forumo dalyviais

Antras svarbus dalykas tas, kad jėzuitų historiografijoje buvo ugdomi moksliniai istorijos tyrinėjimo ir pateikimo metodai. Tai jau ne pirmtakų rašytos kronikos, kur svarbiausias dėmesys buvo skiriamas įvykių sekai. Jėzuitų istorikų darbuose ta įvykių seka tebelieka, bet jau atsiranda analizė, palyginimai, bandymas išvelgti procesą. Būtent šios ypatybės išskiria A. Kojalavičių iš jo pirmtakų Lietuvoje. Didelį dėmesį jis skiria darbo šaltiniams, taip pat ir dokumentiniams. Lietuvos istorijos instituto istorikas dr. Darius Antanavičius yra labai gerai parodęs šią A. Kojalavičiaus darbo virtuvę.

M. Strijkovskis buvo lenkas, o A. Vijūkas-Kojalavičius – lietuvis. Ką gero, ne vien kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilietis, bet ir etninis lietuvis. Ar iš štai šios skirtingos tautinės priklausomybės negalėtume plėtoti ir šių istorikų Lietuvos istorijos pateikimo skirtumą?

Kai savo istoriją rašė A. Kojalavičius, jau kone 80 metų buvo praeję nuo Liublino unijos ir keli šimtai nuo to meto, kai Lietuva ir Lenkija buvo susietos personaline unija. Vis dėlto A. Kojalavičius jautėsi esąs lietuvis ir rašė Lietuvos istoriją. O M. Strijkovskis panašiai kaip ir jo amžininkas Aleksandras Gvagninis (1538–1614) rašė vos ne visos Rytų ar Vidurio rytų Europos istoriją. A. Kojalavičius apsiriboja tik Lietuva kaip kad ji XVII a. buvo suprantama – Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste.

Kas jam buvo Lietuva, žiūrint ir vertinant XVII a. Lietuvos istoriko akimis?

Reikėtų labai gerai į A. Kojalavičiaus *Istoriją* įsiskaityti ir analizuoti. Aš to nesu padaręs, bet kai ką įsivaizduoju suvokiąs. Visų pirma Lietuva jau buvo Lietuvos valstybė – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Jam Lietuva buvo Vilnius ir gimtinė Kaunas, aišku, Žemaitija, bet taip pat Polockas, Brestas ir kitos LDK žemės.

Įdomu, kad A. Kojalavičius buvo pirklio sūnus, Kauno miestiečio vaikas. Tačiau tapęs dvasininku, jėzuitu, jau nebuvo ir miestietis. Labai jaunas būdamas išėjo iš tėvų namų. Studijavo Vilniaus ir Nesvy-

žiaus kolegijose, paskui filosofiją Vilniaus universitete, būdamas devyniolikos metų įstojo į Jėzuitų ordiną. Dėstė Vilniaus universitete – filosofiją ir teologiją, tapo filosofijos, vėliau teologijos daktaru. Nuo 1653–1655 m. buvo Vilniaus universiteto rektoriumi, o nuo 1666 m. – perkeltas į Varšuvą. Parašė pirmąją *Lietuvos istoriją* (Historia Lithuaniae). Pirmoji dalis išleista 1650 m. Gdanske, o antroji – 1669 m. Antverpene. Abi dalys aprėpia Lietuvos istoriją nuo seniausių laikų iki Liublino unijos.

Ar ta „Lietuvos istorija“ skirtųsi, jeigu ją būtų rašęs ne Kauno pirklio sūnus, o bajoras?

Šiuo atveju rašė dvasininkas, vienuolis jėzuitas. Todėl labai įdomu, kokie bus italo Moreno Bonda tyrimų rezultatai Vytauto Didžiojo universitete, kaip ta jėzuitiškoji istorijos pateikimo tradicija atsispindi A. Kojalavičiaus *Lietuvos istorijoje*. Manau, miestietiško tradicijos šiame veikalame nedaug belikę, nes 1627 m. A. Kojalavičiaus Kaune jau nebuvo. Jo du jaunesni broliai – Kazimieras ir Petras – į gyvenimą išėjo jau iš globėjų namų, nes tėvai buvo mirę. Abu jie studijavo Vilniaus universitete ir taip pat tapo jėzuitais, žymiais intelektualais. Dažniausiai prisimenama Albertą, bet jo broliai XVII a. taip pat buvo pakankamai žinomi asmenys. Man atrodo, kad visi trys išėjo iš Kauno ir nutraukė ryšį su miestietiška gyvenimo tradicija, miestiečių statusu.

Vis dėlto labai įdomu, kiek lietuviškumo (tegu ir suprantamo ne etniškai, o pilietine prasme, kaip kad buvo įprasta XVII a.) savyje išsaugojo Albertas Vijūkas-Kojalavičius, nes būtent jo jubiliejus šiemet minimas. Jėzuitų ordino narius siejo ne tautiniai, bet religiniai saitai. Pagaliau krikščionybė juk pagal savo prigimtį yra kosmopolitinė religija, nors dvasininkas gal pasakytų – bendražmogiškoji, pasaulinė religija. Bet kuriuo atveju – globalaus užmojo, kur tautiškumas jeigu ir neslopinamas, tai nėra ir didžiausia vertybė.

Todėl ir siūlau palaukti tyrimo rezultatų, nes šį klausimą tyrinėja jaunas istorikas. Manau, A. Kojalavičiui pavyko neblogai suderinti Ka-

talikų bažnyčios ir Lietuvos valstybės interesus. Minime jo parašytąją *Lietuvos istoriją*, bet juk tuo jis neapsiribojo. Rašė religinio pobūdžio tekstus, kaip jėzuitas dvasininkas kovojo prieš protestantus, parašė ir Lietuvos bažnyčios istorijas *Įvairnybes apie bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje*. Iš viso – apie 40 knygų. A. Kojalavičius palaikė ryšius su Vakarų Europos jėzuitų moksliniais centrais ir vadinaisiais bolandistais. Pastarieji (jėzuito Jono Bolland, Kojalavičiaus amžininko Belgijoje, pasekėjai) kaip tik ir buvo naujosios metodologijos istorijos mokslo kūrėjai.

Mums A. Vijūko-Kojalavičiaus darbuose rūpi vieni dalykai, lenkų ir italų tyrinėtojų, ko gero, visai kiti? Tarsi skirtingu rakursu būtų vertinamas šis pirmasis Lietuvos istorikas.

Tenka pripažinti, kad A. Kojalavičiaus tiek *Lietuvos istorija*, tiek ir

kiti darbai ilgą laiką buvo pritaikomi tik istorijos darbų sintezėse, apibūdinimuose, bet išsamių tų darbų tyrinėjimų nebuvo. Išsamesni tyrimai tik dabar išbėgę. Darius Kuolys ir anksčiau minėtieji autoriai gilina šio labai reikšmingo istoriko darbus. Vilniuje ir Kaune balandžio 30 d.–gegužės 1 d. surengtoji A. Kojalavičiaus 400-osioms gimimo metinėms skirta konferencija parodė, ką mūsų istorijos mokslas yra pasiekęs vertinant žymaus pirmtako veiklą ir mokslinius nuopelnus. Į konferenciją atvykusieji labai geri istorijos mokslo specialistai iš Lenkijos didžiausią dėmesį, bent man taip atrodo, skiria A. Kojalavičiaus sudarytam herbynui ir genealogijos darbams. Ilgą laiką tie istoriko darbai buvo populiariausi, be to, tai buvo vieninteliai lenkiškai parašyti jo darbai. Visi kiti – lotyniškai, toli gražu ne kiekvienas tyrinėtojas įstengdavo į tuos darbus gerai įsiskaityti.

Lenkai nuo seno leido kruopščiai parengtus herbynus, dėmesys herbams toje šalyje niekada nebuvo atslūgęs. Susidomėję herbais ir lietuvių skaitytojai (jau nekalbu apie tyrinėtojus) pirmiausia į rankas paimdavo lenkų autorių herbynus, kaip lengviausiai prieinamus. Ką galite pasakyti apie A. Vijūko-Kojalavičiaus herbyną? Regis, iki jo niekas iš lietuvių nebuvo ėmėsis herbyną sudarinėti?

Iki A. Kojalavičiaus Lietuvoje herbyno tekstų rašyta nebuvo. Lenkų XVI–XVII a. pirmosios pusės heraldikai ir geneologai į savo herbynus ir geneologijai skirtas knygas įtraukdavo ir daugybę Lietuvos giminių atstovų, tuo labiau, kad jie giminiavosi ir su lenkais. Tačiau Lietuvoje iki A. Kojalavičiaus šiemis tyrinėtojų skirtų veikalų nebuvo sudaryta. Jo herbynas yra labai solidus ir savo vertės neprarado iki šių dienų. Vis dėlto apie herbynus geriausia klausinėti Edmundą Rimšą, kuris yra didžiausias šių reikalų žinovas.

Ką gi, dėkoju už šį, tegu ir trumpą pokalbį prieš forumo pradžią.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

LEI Lietuvos energetikos institutas

skelbia priėmimą į technologijos mokslų energetikos ir termoinžinerijos krypties (06 T), aplinkos inžinerijos ir kraštovarkos krypties (04 T), socialinių mokslų ekonomikos krypties (04 S)

dieninė DOKTORANTŪRĄ

Stojantieji į doktorantūrą asmenys pateikia: prašymą instituto direktoriaus vardu, kuriame nurodo doktorantūros kryptį (prašymo formą rasite www.lei.lt, *Informacija, Doktorantūra*); gyvenimo aprašymą; kvalifikacinio magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedo kopijas; dviejų mokslininkų rekomendacijas, skirtas LEI Doktorantūros komisijai; paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų atspaudus, o jeigu jų nėra – doktorantūros krypties mokslinį referatą; asmens tapatybę patvirtinančio dokumento kopiją; kitus kvalifikaciją įrodančius dokumentus.

Pastaba. Būsimiems doktorantams siūloma atvykti išankstiniame pokalbiu su galimais doktorantūros moksliniais vadovais.

Dokumentai priimami Lietuvos energetikos institute, Breslaujos 3, 44403 Kaunas, 233 arba 201 kab. iki 2009 m. birželio 26 d. 12 val.

Daugiau informacijos teiraukitės tel. (8 37) 40 18 09, faks. (8 37) 35 12 71, el. p. jolanta@mail.lei.lt, www.lei.lt

VLADIMIRO TOPOROVO ARCHYVAS

Apie žymaus indoeuropeisto, baltisto ir pasaulio tautų mitologijos tyrinėtojo, Vilniaus universiteto garbės daktaro akademiko Vladimiro Toporovo (1928–2005) archyvą kalbamės su šio mokslininko bendradarbe kalbininke, baltų tautosakos tyrinėtoja dr. Marija Zavjalova. Ji yra Rusijos mokslų akademijos Slavistikos instituto mokslo darbuotoja, dar dirba ir Lietuvos Respublikos ambasados Rusijos Federacijoje „Baltrušaičio namuose“ Maskvoje, kur rengiamos mokslinės konferencijos, parodos, koncertai, įvairūs kultūriniai renginiai. Litanistikai ir baltistikai skirtų mokslinių konferencijų nuolatinis dalyvis būdavo ir Vladimiras Toporovas. „Baltrušaičio namų“ renginiai maskviečių mėgiami, labai populiarūs, prisideda garsinant Lietuvos vardą, o mūsų pašnekovė Lietuvos kultūros atašė Maskvoje Juozui Budraičiui yra pirmoji pagalbininkė, kai reikia tuos renginius organizuoti.

Su dr. Marija ZAVJALOVA **Mokslo Lietuvos atstovas susitiko ir bendravo, kai Lietuvių kalbos institute buvo pristatyta knyga Vladimiras Toporovas ir Lietuva.**

Jo butas – kaip archyvas

Gerbiamoji Marija, kaip galėtumėte apibūdinti Vladimiro Toporovo archyvą po žymaus mokslininko mirties? Kas juo rūpinasi, kiek prieinamas tyrinėtojams? Apskritai kas sudaro šį archyvą?

Galima sakyti, kad visas Vladimiro Toporovo butas buvo kaip archyvas. Kai po jo mirties nuėjome to archyvo tvarkyti, atrodė, kad ir dešimties metų neužteks. Taip pat ir V. Toporovo knygas galima priskirti jo archyvui, nes jose labai daug užrašų, įrašų, pastabų. Suprantama, tokių knygų negalima atiduoti į jokias rankas, tuo labiau išblaškyti.

Rusijos mokslų akademijos Slavistikos instituto mokslo darbuotoja, baltų tautosakos tyrinėtoja dr. Marija Zavjalova Lietuvių kalbos institute dalijasi prisiminimais apie akad. Vladimira Toporovą

V. Toporovas paliko labai daug rankraščių. Jis rašė tik ranka, neturėjo nei kompiuterio, nei spausdinimo mašinėlės. Viską saugojo, nieko neišmesdavo. Paliko daug konspektų, daugybę straipsnių, taip pat ir neišspausdintų, mokslo visuomenei dar nežinomų. Suprantama, yra daug išspausdintų straipsnių, taip pat ir V. Toporovui kitų mokslininkų atsiųstų iš įvairių šalių straipsnių atspaudų.

Kam šis mokslinis ir kultūrinis paveldas šiandien po mokslininko mirties priklauso? Tai V. Toporovo dukterų nuosavybė?

Pagal Rusijos įstatymus V. Toporovo archyvas priklauso jo dukroms. Kiek daugiau nei metams praėjus po V. Toporovo mirties mirė ir jo žmona garsi orientalistė indologė, *Rigvedos* vertėja, prof. Tatjana Jelizarenkova (1929–2007). Kol ji buvo gyva, vykdyma vyro valią, dalį V. Toporovo knygų atidavė Rusijos humanitariniam universitetui, kuriame atidarytas memo-

rialinis Tatjanos Jelizarenkovos ir Vladimiro Toporovo kabinetas (T. Jelizarenkova savo orientalistinę biblioteką taip pat liepė po mirties ten atiduoti).

Mokslinis archyvas (rankraščiai, konspektai, užrašai, straipsnių juodraščiai bei korektūros) pamažu tvarkomas ir dalimis atiduodamas į Rusijos valstybinę literatūros ir istorijos archyvą, kurio darbuotojai viską turi saugoti ir aprašinėti.

Liko dvi Toporovo dukters?

Dvi dukros, abi filologės: Tatjana – germanistė, Ana – romanistė. Abi dirba Rusijos mokslų akademijos institutuose.

Kas labiausiai dabar tuo archyvu rūpinasi?

Visų pirma artimiausia V. Toporovo mokinė – Slavistikos instituto darbuotoja Tatjana Vladimirovna Civjan. Ji buvo Toporovų šeimos draugė, artimai bendravo su prof. T. Jelizarenkova ir judvieju dukterimis. Toporovas ją įtraukė ir į „Baltrušaičio namų“ organizuoja-

mus renginius, jos pavardę galima išvysti tarp renginių organizatorių. V. Toporovo archyvą padėjo tvarkyti ir T. Civjan sūnus, žymus baltistas, filologas Nikolajus Michailovas, kuris buvo V. Toporovo mokinys. Po V. Toporovo mirties N. Michailovas buvo Maskvoje (šiaip gyvena užsienyje). Prie archyvo tvarkymo prisidėjo taip pat Armenas Grigorianas, *Языки славянских культур* leidyklos, kuri leido V. Toporovo knygas, darbuotojas. Man taip pat teko prisidėti prie V. Toporovo archyvo tvarkymo.

Turiu pasakyti, kad nors tai nebuvo lengvas darbas, jį dirbti buvo labai malonu ir įdomu. Tvarkydami popierius, tarsi nugrimzdavome į Toporovo pasaulį, jautėme jo dvasią, bendravome su juo. Bute, kur jo jau nėra, įsivyravdavo nepaprasta atmosfera. Kartais taip įsijausdavome į darbą, kad pamiršdavome apie laiką...

Kalbų ten tikras Babilonas

Kaip to darbo ėmėtės, kokiais principais vadovavotės tvarkydami V. Toporovo archyvą? Kaip tas archyvas atrodė? Priminę genialaus kūrėjo paliktą chaosą?

Chaosu nebuvo, viskas gana tvarkingai sudėta, tačiau medžiagos tiek, kad sunku buvo suvokti, kiek prireiks laiko, kad bent šiek tiek pavyktų ją sutvarkyti. Susitikdavome kiekvieną sekmadienį ir dirbdavome nuo pusiaudienio iki vėlyvo vakaro. Rūšiavome, dėliojome, bandėme šiek tiek susiorientuoti toje gausybėje rankraščių.

Dirbote tik sekmadieniais, laisvalaikiu? Slavistikos institutas jums bent dienos per savaitę neišskyrė V. Toporovo archyvui tvarkyti?

Kuo čia dėtas institutas? Ten niekas nežinojo, kad dirbame prie Toporovo archyvo! Tai buvo mūsų pačių valia, niekas daugiau tokio darbo nenorėjo imtis. Ačiū Dieviui, kad dukros leido prie archyvo dirb-

ti. Davė raktus nuo buto ir leido būti tiek, kiek reikia.

Kaip tas V. Toporovo butas atrodė? Jis gyveno kartu su dukromis?

Dukros su savo šeimomis gyveno atskirai. V. Toporovas ir T. Jelizarenkova buvo įsikūrę gražiam rajone, tiesa, tolokai nuo metro, bet tai labai gražus senas iš plytų statytas namas aukštomis lubomis. Butas trijų kambarių, didžiajame kambaryje buvo V. Toporovo, kitame – jo žmonos kabinetas, o trečiame, kol neištekėjo, gyveno jaunesnioji dukra Ana. Kambariuose, koridoriuose, virtuvėje knygų prikrauta iki lubų. Aplankų su užrašais prigrūstas net ir mažytis sandėliukas. Galima pasakyti, kad svarbiausi buto „gyventojai“ buvo rankraščiai ir knygos.

Kokių knygų daugiausia V. Toporovo bibliotekoje? Kokiomis kalbomis išleistas?

Knygos, kaip ir jo domėjimosi sritys, buvo įvairiausios – grožinė literatūra (rusų ir pasaulinė, taip pat ir originalo kalbomis), daug poezijos, puiki meno knygų rinktinė, lingvistikos, literatūrologijos, semiotikos, menotyros, folkloristikos, mitologijos, kultūrologijos, istorijos mokslinė literatūra... Didelę biblioteką (taip pat ir senų antikvarinių knygų) buvo palikęs dar V. Toporovo tėvas. Toporovo mokslinėje bibliotekoje buvo labai retų leidinių (visų pirma baltistikos), kurių gal niekas Maskvoje daugiau neturėjo, o kai kurių neturėjo niekas ir Lietuvoje (jam daug knygų siūsdavo iš užsienio, o tai tarybiniais laikais buvo gan pavojinga).

Kokių tik knygų nebuvo – graikų, lotynų, anglų, prancūzų, vokiečių, italų, ispanų, švedų, lietuvių, latvių, slavų kalbomis, visų ir neišvardysi... Kadangi Tatjana Jelizarenkova buvo orientalistė, indologė, ten buvo knygų, parašytų sanskritu.

Žodžiu, tikras Babilonas. Ar tas knygas galima kaip nors išskirstyti, kurios priklausė Toporovui, o kurios Jelizarenkovei?

Knygos sudėliotos pagal tematiką, dauguma „darbinių“ knygų buvo prie jų rašomųjų stalų, o dalis, kuria naudojosi abu (visų pirma orientalistinė) – Toporovo kabinete.

Tvarkyti V. Toporovo archyvą ėmėtės kai dar gyva buvo jo žmona Tatjana Jakovlevna?

Taip. Pirmieji to darbo ėmėsi tik T. Civjan ir N. Michailovas. Vėliau jis išvyko į Italiją, tad prie tvarkybos reikalų prisidėjome mes su Armenu Grigorianu. Ateidavo padėti ir kiti žmonės: Anatolij Berenšteinas, Aleksej Kasjan, Maksim Makarcevas.

Prūsų kalbos žodyno reikalai

Kokios būklės yra V. Toporovo ilgas metus rašytas prūsų kalbos etimologinis žodynas (Прусский язык: Словарь), kurio penki tomai išėjo senokai, 1975–1990 metais?

Išėjo tik penki jo sudaryto Prūsų kalbos žodyno tomai, nors V. Toporovas tą žodyną beveik užbaigė. Sunku pasakyti, kiek tomų turėtų sudaryti šį žodyną, nes jis liko kortelių pavidalu.

Jeigu šią kartoteką atiduotume į archyvą, žodynas taip ir gulėtų neišspausdintas. Gerai, kad Lietuvių kalbos institutas parodė iniciatyvą šį V. Toporovo Prūsų kalbos žodyną sutvarkyti ir išleisti. Kaip seksis leidyba

Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė Litanistikos židinyje pristato naują knygą „Vladimiras Toporovas ir Lietuva“

neaišku, nes sutikimą spausdinti pirmiausia turi duoti Vladimiro Toporovo dukterys. Yra norinčiųjų tą žodyną išleisti ir Rusijoje, bet trūksta lėšų. Rusijoje nėra daug prūsų kalbos žinovų. Prasidėjus ekonominei krizei Prūsų kalbos žodynui lėšų gauti nėra taip paprasta, Lietuvoje gal būtų lengviau.

Kokia Prūsų kalbos žodyno kortelių būklė? Kur saugomos?

V. Toporovo dukroms leidus, prūsų kalbos kartoteka kol kas yra Lietuvių kalbos institute. Kortelės skenuojamos ir tvarkomos, bus skaitmeninamos ir pateiktos elektroninėje duomenų bazėje, jomis galės naudotis viso pasaulio tyrinėtojai. Duomenų bazėje bus pateiktas nuskenuotas kortelės vaizdas ir tekstas. O kai visa tai bus padaryta, apsispręsimė. Tai nėra paprasta, nes šiandien kartoteka labiau primena pagalbinę medžiagą žodynui. Galima būtų išleisti ir tokiu pavidalu. Tikriausiai V. Toporovas dar būtų daug ką patobulinęs ir baigęs žodyną rengti. Tuo turi užsiimti specialistai, prūsų kalbos žinovai. Jie turi nuspręsti, kaip tie būsimieji žodyno tomatai turėtų atrodyti, ar reikia kokių nors papildomų paaiškinimų, komentarų, o gal užtektų pasitenkinti V. Toporovo įdirbiu. Laukia daug darbo.

Kas šiuo metu pasaulyje galėtų būti įvardytas kaip geras prūsų kalbos žinovas? Balandžio mėn. mirus prof. Vytautui Mažiuliui (1926–2009), pasaulio prūsistika patyrė didžiulę netektį.

Pasaulyje yra nemažai kalbininkų, kurie domisi prūsų kalba. Tai ir Pietro Umberto Dini Italijoje, Rainer Eckert Vokietijoje, Viacėslavas Ivanovas, daugiausiai gyvenantis JAV, Wojciech Smoczyński Lenkijoje, Frederik Kortlandt ir Rick Derksen Olandijoje, William Schmalstieg Amerikoje. Esama prūsų kalbos tyrinėtojų ir Lietuvoje (pavyzdžiui, Grasiła Blažienė, Bonifacas Stundžia, Audronė Kaukienė). Jie ir kiti kalbininkai galėtų padėti leidžiant V. Toporovo Prūsų kalbos žodyno likusius toms. Prieiga internete prie šio žodyno duomenų, kuriuos užtikrins Lietuvių kalbos institutas, turėtų gerokai paspartinti visus su žodynu susijusius reikalus.

Bus V. Toporovo atminimui skirtas kambarys

Supratau, kad būtent V. Toporovo „Prūsų kalbos žodyno“ kartoteka tik laikinai skaitmeninimo tikslams perduota Lietuvių kalbos institutui?

Taip, tai yra V. Toporovo mokslinio archyvo dalis, kuri turi būti nuolat saugoma Rusijoje. Paskui ji bus perduota į RGALI (Rusijos valstybinį literatūros ir meno archyvą). Jo dukterys Lietuvių kalbos institutui padovanojo daug V. Toporovo asmeninių daiktų, pavyzdžiui, jo Vilniaus universiteto garbės daktaro mantiją. Kaip tik pristatant knygą *Vladimiras Toporovas ir Lietuva*, Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė kalbėjo, kad institute bus įrengtas V. Toporovui skirtas kambarys, bus eksponuojami kai kurie asmeniniai jo daiktai.

Ištis labai vertintinas dalykas, kad būtent Lietuvoje, su kuria akademią Toporovą siejo tokie gilūs ir šilti moksliniai ir asmeniniai ryšiai, bus saugomi ir eksponuojami kai kurie jo daiktai.

Taip, joks mokslinis archyvas nepriims akademiko rinktų atvirukų, akmenukų, kriauklių, nuotraukų, dokumentų ar, pavyzdžiui, jo akinių.

Rusijoje ištis labai daug įžymių mokslininkų ir šiaip pasaulinio garso asmenybių, bet Lietuvai Vladimiras Toporovas yra labai brangus žmogus. Ne mažiau brangus ir už mūsų tautos didžiuosius.

Labai džiugu tai girdėti. Turime su visiemis mums brangia asmenybe susijusių daiktų, kurių negalima išmesti, tačiau ir nėra kur dėti. Tam tikra dalis V. Toporovo archyvo šiuo metu yra ir „Baltrušaičio namuose“, kurie tapo savotišku tarpiniu punktu tol, kol tam paveldui nebus rasta tinkama saugojimo vieta.

Ateityje Vilniuje veikiausiai turėsime mokslo muziejų, galimas dalykas, kad ir kai kurie V. Toporovo asmeniniai daiktai taps to muziejaus eksponatais. Dabar labai gerai, kad jie yra Lietuvių kalbos institute. Vadinas, nedings, nes yra kas supranta jų vertę, brangina ir saugo.

Gerai, jei tai būtų ne tik su daiktais susijusi atmintis, o kad Lietuvoje ir Rusijoje atsirastų V. Toporovo pasekėjų, kurie žinotų, domėtųsi šio mokslininko darbais. Tikriausiai atsirastų, nes ir Lietuva tokias iniciatyvas rodo.

Būtų nuostabu, jeigu „Baltrušaičio namuose“ prie Lietuvos ambasados Maskvoje atsirastų V. Toporovui skirtas memorialinis ar kito pobūdžio mokslininko atminimą įprasminantis kambarys. Būtų labai teisingas ir humaniškas sprendimas.

Žinoma, būtų gerai, jei jo mėgiamoje vietoje, Lietuvos kultūros židinyje Maskvoje, atsirastų Toporovui skirtas kambarys, tačiau tai turi spręsti Lietuvos ambasada Rusijoje.

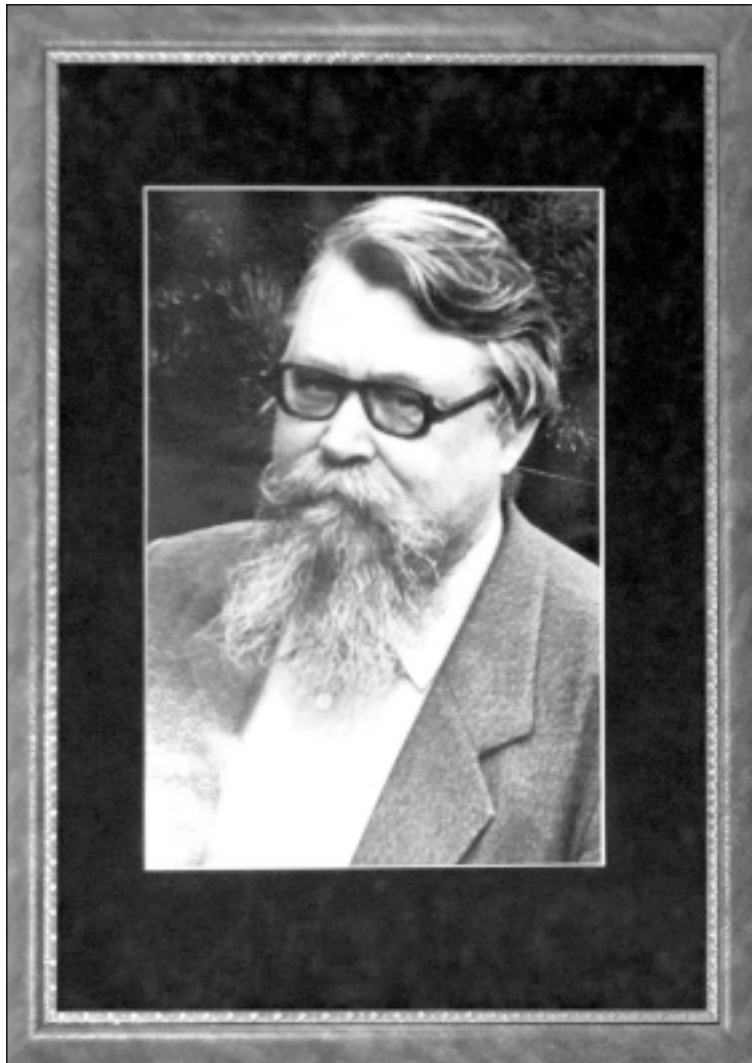
Kas laukia „Baltrušaičio namų“

Esate „Baltrušaičio namų“ darbuotoja, padedate J. Budraitį organizuoti įvairius renginius. Kaip išivaizduojate šių namų ateitį?

Man, kaip mokslininkei, atrodo, kad geriausia būtų toliau plėtoti tą kultūrinę ir mokslinę veiklą, kuri tuose „Baltrušaičio namuose“ buvo pradėta. Mokslinės konferencijos, susitikimai, parodos, koncertai ir kiti kultūriniai renginiai „Baltrušaičio namams“ Maskvoje tarsi suteikė neoficialaus kultūros centro statusą, nors oficialiai tokio statuso tie namai neturi. J. Budraitis buvo

ėmėsis iniciatyvos, kad Lietuvos Respublikos kultūros ministerija Maskvoje tokį kultūros centrą steigtų. Lenkija, Vengrija ir kitos šalys turi tokius kultūros centrus. Daug metų J. Budraitis dėjo pastangas,

Maskvoje. Neramiai žvelgiu į ateitį – jeigu „Baltrušaičio namai“ neigis kultūros centro statuso, bijau, kad šis Lietuvos kultūros židinyje Maskvoje savaime ims smilkti ir gali užgesti.

Žymus mokslininkas Lietuvos bičiulis akad. Vladimiras Toporovas

bet kol kas reikalai nepajudėjo.

Nors „Baltrušaičio namų“ statusas toks, koks yra, Maskvoje daugelis žmonių žino, kad tai Lietuvos kultūros židinyje ir labai vertina jo veiklą. Į renginius susirenka daug žmonių. Svarbi ir paties J. Budraitis asmenybė. Maskvoje ir Rusijoje jis gerai žinomas, gerbiamas ir mylimas, todėl bijodama laukiu šių metų pabaigos, kai J. Budraitis grįš į Lietuvą. Jo kultūros atašė kadencija seniai baigėsi, visa laimė, kad jis dar kelerius metus sutiko padirbėti

„Baltrušaičio namuose“ turime mokslinę biblioteką, kuri sukaupia iš Lietuvos atsiųstųjų knygų, taip pat gautų iš V. Toporovo. Tačiau kas tuo rūpinsis, jeigu J. Budraitis išvažiuos? Nuo liepos 1 d. man taip pat teks apiešti darbą „Baltrušaičio namuose“, nes baigiasi pasirašytoji sutartis. Ambasada mažina etatus, prasideda taupymo laikai, sunkiau bus organizuoti konferencijas, kurios jau buvo įgijusios platų pripažinimą.

Visose tose konferencijose ir iniciatyvose labai noriai ir entuzias-

tingai dalyvaudavo V. Toporovas. Jo asmenybė labai traukė ir kitus kalbininkus, kultūros žmones. Apskritai V. Toporovas labai nenoriai eidavo į visokius susibūrimus, net Rusijos mokslų akademijos renginiai ne labai traukė. O į renginius „Baltrušaičio namuose“ jis veržte veržėsi.

Vladimiro Toporovo mirtis buvo didelis smūgis ir „Baltrušaičio namų“ renginiams. Žinoma, yra daug kitų žymių kalbininkų, kurie noriai lankosi lituanistikai ir baltistikai skirtose konferencijose bei kituose renginiuose, bet V. Toporovas buvo šių namų siela, jo niekas nepakeis.

Svarbu išspausdinti V. Toporovo darbus

Kaip nusakytumėte didžiausią su V. Toporovo archyvu ir visu paveldu susijusią problemą? O gal jokios problemos nėra?

Kilo problema, susijusi su baltistine archyvo dalimi. Kadangi dalis V. Toporovo straipsnių, konspektų, rankraščių ir knygų parašyta lietuvių, latvių ar prūsų kalbomis, niekas archyve viso to neįstengs sutvarkyti ar aprašyti, nes tų kalbų nemoka. Tarp bibliotekininkų šių kalbų žinovų taip pat nėra. Todėl baltistinę archyvo dalį stengiamės patys aprašyti ir parengti spaudai.

Radome neatspausdintų V. Toporovo straipsnių, kuriuos atiduoti į archyvą, vadinas, atsisveikinti su jais. Dabar tas problemas sprendžiame, stengiamės, kad mokslininko nepublikuoti darbai nebūtų nugrazdinti į užmarštį.

Baltistinę dalį V. Toporovo archyvo, kuri dar neišrūšiuota, saugoma „Baltrušaičio namuose“. Kol Juozas Budraitis neišvažiuos, stengsimės bent dalį to archyvo sutvarkyti. Kai ką gal pavyks išspausdinti, o visa juk būtina kažkur saugoti. Tai taip pat problema.

Dėl V. Toporovo mokslinio ir kultūrinio paveldo kaip tik turėtų kilti didelė konkurencija tarp įvairių leidyklų ir mokslo institucijų. Neįau nekyla? Turėtų sukrusti mitologai, kalbotyrininkai, kultūros istorijos specialistai, gal net mokslo istorikai. Orientalistai turėtų nepalikti nuošalėje ir prof. T. Jelizarenkovos darbus, kai kurie tikriausiai dar neišspausdinti. Bet tik vieni kalbininkai, jei teisingai suprantu, ėmėsi tvarkyti V. Toporovo archyvą?

Toporovo darbai, žinoma, leidžiami, tačiau yra didžiulis skirtumas tarp to, kas domisi ir kas nori atlikti „juodą“ darbą. Juk rankraščių paruošimas leidybai – sunkus ir daug laiko atimantis darbas. Pavyzdžiui, darbas su prūsų kalbos žodyno kartoteka. Nebūtina būti prūsistu, reikia tik kruopščiai tekstus įrašyti į kompiuterį. Tačiau reikia suprasti V. Toporovo raštą, jo raštas smulkus, nėra paprasta skaityti. Žinoma, reikia mokėti skaityti rusiškai, kartais ir kitomis kalbomis, kuriomis jis rašė. Žodžiu, reikia lingvisto, mokačio ir rusų, ir baltų, ir pagrindines indoeuropiečių kalbas. Tai labai nedėkingas darbas – juk visi mokslininkai turi savo darbų, planų ir rūpesčių, neturi laiko tokiam darbui. Todėl labai džiugu, kad Lietuvių kalbos institutas nepaisant kilusių sunkumų ėmėsi tai įgyvendinti. J. Zabarskaitė paprašė patalkinti, todėl dabar važinėju iš Maskvos į Vilnių – padedu tvarkyti V. Toporovo kartoteką.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Lietuvių kalbos instituto direktoriaus pavaduotoja mokslo reikalams prof. habil. dr. Grasiła Blažienė, Rusijos mokslų akademijos Slavistikos instituto mokslo darbuotoja dr. Marija Zavjalova ir Šiaulių universiteto prof. Skirmantas Valentas

Pradžia Nr. 10

Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti ir kupiškėno profesoriaus Broniaus Dundulio 100-osioms gimimo metinėms gegužės 6-ąją Kupiškyje buvo surengta Istorijos diena. Iš Vilniaus atvažiuojant istorikai lankėsi Kupiškio ir Subačiaus gimnazijose, rajono mokyklose, susitiko su moksleiviais, o Kupiškio kultūros centro Vitražų salėje dalyvavo mokslinėje konferencijoje, skirtoje prof. B. Dundulio gyvenimui ir mokslinei veiklai. Kupiškio viešosios bibliotekos Parodų salėje buvo atidaryta paroda *Profesorius Broniaus Dundulio gyvenimas ir veikla*. Istorijos dienos renginiuose ir prof. Broniui Dunduliui skirtose konferencijose dalyvavo prof. Broniaus Dundulio dukters dr. Daiva Senulienė (Puslaidininkų fizikos institutas), dr. Ieva Šenavičienė (Lietuvos istorijos institutas) ir vaikaičiai.

Iš Gyvakarų kaimo

Broniaus Dundulio 100-osioms gimimo metinėms mokslinės konferencijos pvmasis pranešimas buvo skirtas Gyvakarų kaimui – profesoriaus gimtinei. Apie šį kaimą savo prisiminimuose yra rašęs ir B. Dundulis, tačiau pranešėjas Vidmantas Jankauskas, remdamasis archyviniais šaltiniais, šio kaimo paminėjimo pradžią nukėlė kone šimtu metų gilyn į praeitį. Paminėtas 1581 metais. Dailėtyrininkas V. Jankauskas jau spėjo išleisti *Kupiškėnų enciklopedijos I tomas*, išsijuošęs dirba toliau, tad nenuostabu, kad randa vis naujų ir net kupiškėnams nežinomų dalykų.

Na, o Gyvakarų kaimas susiformavo Valakų reformos laikais prie Pyvesos upelio ir Žvikės intako, priklausė karališkajai seniūnijai, Palėvenės vaivadijai. Karališkuoju kaimu išliko ne vienas šimtmetis, nuo 1840 m. priklausė Kupiškio valstybiniam dvarui, o po baudžiavos panaikinimo 1861 m. – Kupiškio valsčiui. Tai vienas didžiausių gatvinių kaimų Kupiškio krašte, jo plotas – daugiau nei 800 ha, kai vidutinis kaimo dydis siekė 300–400 ha. 1898 m. Gyvakuose buvo net 77 kiemai, ko gero, krašto rekordas. 1916 m. įsteigta pradžios mokykla – tai irgi kai ką sako. Vieną okupantą buvo pakeitęs kitas – kaizerinis, bet šiam labiau rūpėjo turėti reikalų su raštingais, labiau apsišvietusiais žmonėmis negu carinei valdžiai, kuri net spausdintą žodį ir raštą buvo atėmusi iš Rusijos priklausomybėje buvusios Lietuvos.

Dundulio pavardė Gyvakarų kaimo paminėta tik XX a. pradžioje, kai Jonas Dundulis (1873–1947) vedė Pauliną Pukytę (1888–1937) ir kaip užkury atsikėlė į šį kaimą. Šeimoje augo penki vaikai iš septynių gimusių: būsimasis profesorius Bronius (1909–2000), Povilas (1910–1981), Genė (1916–2007), Julius (1919–1996) ir Vanda (1924–1991). Po Žemės ūkio reformos jau Nepriklausomos Lietuvos laikais Gyvakarų kaimas skirstėsi į vienkiemius, bet Dunduliai liko gyventi senoje vietoje, kaimo viduryje. Tai tam tikro tvarumo, prisirišimo prie konkrečios vietos požymis.

UNIKALUS ŽMOGAUS UNIKALUS LIKIMAS (2)

Kupiškio viešosios bibliotekos direktorė Daiva Bubulienė, parodos „Profesorius Broniaus Dundulio gyvenimas ir veikla“ rengėja Jolita Pipynienė ir B. Dundulio duktė Ieva Šenavičienė

Senoje kaimvietėje liko septyni ūkiai, o Dundulių ūkis buvo šeštas pagal dydį Gyvakarų kaime – 26 ha. Įdomu, kad ir V. Jankauskui Gyvakarai yra ne šiaip vienas iš daugelio įdomių krašto kaimų, bet jo paties genealogijos tam tikra dalis, tad Gyvakarų praeitimi tyrinėtojas domėjosi ir per savo giminės istoriją.

Pirmasis iš istorikų studijavęs Sorbonoje

Prof. B. Dundulio gyvenimo ir veiklos apžvalgoje dr. Aldona Vasiliauskienė apibūdino būsimojo istoriko kelią į mokslus, pradėdamas nuo Gyvakarų pradžios mokyklos (1916–1920), per Kupiškio progimnaziją (1920–1924) ir Telšių gimnaziją (1924–1928) į Lietuvos (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universitetą. Kodėl kelias vedė į Telšius? Ten gyveno jo dėdė kunigas Povilas Pukys, kuris materialiai rėmė būsimąjį istoriką.

Universitete Bronius Dundulis parašė pirmuosius savo istorinius straipsnius – apie Vytauto motiną Birutę, istoriką kunigą prof. Antaną Alekną, surinko ir tyrinėjo savo gimtojo Gyvakarų kaimo vietovardžius. 1933 m. apgynė diplominį darbą *Žemaičių delegacijos skundas Konstanco susirinkimui*, kuris buvo labai gerai įvertintas ir 1933 m. atvėrė gabią jaunam istorikui kelią į studijas užsienyje. Lietuvių katalikų mokslo akademija jam skyrė stipendiją žinioms gilinti Sorbonoje (Paryžiaus universitete), lėšomis rėmė ir dėdė prelatas Povilas Pukys. B. Dundulis tapo pirmuoju Lietuvos istoriku, kuris studijavo ir tobulinosi Sorbonoje. 1936 m. jis gavo Prancūzijos stipendiją tolesnėms studijoms.

Iš Sorbonos B. Dundulis galėjo vykti į Lenkiją ir dirbti tos šalies archyvuose, kurių nebūtų galėjęs pasiekti iš Kauno, Lietuvai ir Lenkijai neturint diplomatinių santykių. Sukauptą vertingą medžiagą studijai *Napoleonas ir Lietuva 1812 m.* Šiuo pavadinimu (Napoleon et la Lituanie en 1812) Paryžiuje 1940 m. pasirodė išspausdinta B. Dundulio 344 puslapių monografija. Dabar jau buvo galima šios knygos pagrindu ginti disertaciją. 1940 m. kovo 6 d. aukščiausiu laipsniu apgynu-

siam disertaciją Sorbonos universitete B. Dunduliui buvo suteiktas istorijos daktaro mokslinis laipsnis. Jo monografiją ir disertaciją puikiai įvertino žymūs to meto Prancūzijos istorikai, napoleonmečio žinovai.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir B. Dunduliui teko apsispręsti, ką daryti toliau. Šiandien vertinant iš tolimesnės perspektyvos gali atrodyti keista, kad B. Dundulis ryžosi grįžti į Lietuvą, kurioje nuo 1940 m. birželio 15-osios šeiminkavo sovietai. Ko gero, B. Dundulis buvo vienas iš nedaugelio mokslo žmonių, kuris iš Vakarų ryžosi grįžti į Tėvynę. Apsispręsti buvo nelengva, tuo labiau, kad galėjo likti Lietuvos ambasadoje Prancūzijoje, kur jam buvo siūlomos kultūros atašė pareigos. Tėvynės trauka buvo stipresnė. Galimas dalykas, Bronius Dundulis, kaip ir dauguma lietuvių inteligentų pripratusių prie europinių vertybių sistemų, nebūtinai nuvokė, koks tai režimas – sovietinė „demokratija“ ir internacinalinė politika. Kad ir kaip ten būtų, apsisprendimas buvo neatšaukiamas ir 1941 m. vasario 26 d. B. Dundulis jau sugrįžo į Lietuvą, ir nuo šiol savo gyvenimą galutinai susiejo su Vilniumi.

Kupiškio krašto žinovas Vidmantas Jankauskas pasakoja apie prof. Broniaus Dundulio gimtąjį Gyvakarų kaimą

sertacija dar kartą buvo nostrifikuota. Deja, tai nebuvo paskutinis taškas šios disertacijos tolesniame likime, nes Vyriausioji atestacinė komisija Maskvoje atsisakė patvirtinti disertacijos nostrifikavimą.

Sovietinis režimas tarsi būtų žaidęs su B. Dunduliu katės ir pelės žaidimą: viena ranka duodamas, kita atimdamas. Vis dėlto pelės vaidmuo šiuo atveju teko B. Dunduliui. 1945 m. jis paskiriamas Vilniaus universiteto prodekanu, tampa Pedagoginio instituto pirmuoju Visuotinės istorijos katedros vedėju, o po metų ir Vilniaus universiteto Visuotinės istorijos katedros vedėju. Lietuvos aukštosiose mokyklose stigo aukštos kvalifikacijos dėstytojų, tad ir B. Dunduliui darbo pakako, teko sukintis kaip voverei rate.

Dirbti didesnių trukdžių lyg ir nebuvo, bet svarbiausias gyvenimo darbas – Sorbonoje apginti disertacija – nebuvo nostrifikuota, vadinas, netekta galimybė įgyti profesoriaus vardą. B. Dunduliui pasiūlyta iš naujo ginti jau apgintą disertaciją. Tai buvo galima suprasti ir kaip mokslininko pažeminimą. „Matėme mes tuos paryžius ir sorbonas, o tu, būk malonus, apsigink Vilniuje arba Maskvoje...“ Garsiai nenuskambėjo, bet potekstė buvo tokia.

Mokslininkas išliko orus ir į kompromisus nėjo, tos pačios disertacijos pakartotinai negynė. Išsaugojo tik savo asmens orumą ir ištikimybę europinio mokslininko idealams, nors režimas vis labiau veržė ideologinius gniaužtus. B. Dundulis ryžtasi parašyti ir ginti visiškai naują disertaciją – iš tiesų dvi disertacijas. 1955 m. apgynė istorijos mokslų kandidato disertaciją *Lietuvos diplomatinė ir ginklo kova su vokiečių ordinu ir sąjunga su husitais (1410–1422)*. Kliuvinių neiškilo, nes vokiečius lupti buvo tarsi gero tono požymis. Net ir moksle. Broniaus Dundulio kandidatinė disertacija 1960 m. pasirodė ir atskira knyga, tiesa, kiek kitu pavadinimu – *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*.

Dar dvylikos metų prireikė parašyti ir 1967 m. apginti tuometei daktaro disertacijai *Lietuvos kova dėl valstybinio savarankiškumo XV a.* Dar po metų šis darbas buvo išspausdintas atskira knyga, o 1969 m. B. Dunduliui – trijų disertacijų autoriui – pagaliau suteiktas profesoriaus vardas. Kone 30 metų turėjo praeiti, kol B. Dundulis įgijo vardą, į kurį teisę turėjo jau seniai. Unikalaus žmogaus unikalus likimas – kitaip nepasakysi.

Tuos 30 metų iki mokslininko satisfakcijos juk nepavadinsi vien kantių keliais. Bronius Dundulis dirbo istoriko tyrinėtojo ir pedagogo darbą, buvo apsuptas studentų, galėjo bendrauti su gerai jį supratusiai kolegoms – ne taip jau maža mokslininko gyvenime. Per tą laiką parašė 12 knygų. Buvo ir asmeninis gyvenimas: dar 1947 m. B. Dundulis vedė Pranę Stukėnaitę (1910–1991), kurią žinojome kaip žymią etnografe profesore Pranę Dundulienę. Jiedviem gimė dvi dukros – Daiva ir Ieva. Buvo malonu abi jas matyti ir tėvelio šimtmečio renginiuose Kupiškyje.

O kad paties Broniaus Dundulio likimas – gyvenimas su laiminga pabaiga, mums primena dar viena data: 1993 m. sausio 22 d. Lietuvos mokslo taryba nostrifikavo jam humanitarinių mokslų (istorijos) habilituoto daktaro laipsnį ir profesoriaus vardą.

Nukelta į 13 p.

„Pasaulis ir lietuvių kalba“ – paminklas tautai ir kalbai

Prof. Karolis Rimtautas KAŠPONIS

Marijampolės Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje 2009 m. gegužės 9 d. įvyko Vilniaus universiteto profesoriaus Olego Poliakovo knygos (enciklopedijos) *Pasaulis ir lietuvių kalba* išskirtinis pristatymas. Knygą, kurioje rašoma apie lietuvių ir kitų indoeuropiečių kalbų giminybę, 2008 m. išleido leidykla *Enciklopedija* Vilniuje.

Priminsime: lietuvių kalba iš visų gyvųjų indoeuropiečių kalbų geriausiai išlaikė pirmąsias garsyną ir daugelį morfologinių ypatybių. Lietuvių kalbos tyrinėjimas suintensyvėjo XIX a. pradžioje atsiradus lyginamajam istoriniam kalbotyros metodui, o XIX a. antroje pusėje lietuvių kalba įėjo į tarptautinę kalbos mokslo areną. Jos duomenys tapo reikšmingi įvairių kalbų tyrinėjimui. Lietuvių kalba pradėta studijuoti daugelyje pasaulio šalių. Ypač vertinga minėtąja lietuvių kalbos savybe susidomėjo ir šią kalbą tyrinėti ėmė garsūs kalbininkai: A. Šleicheris (A. Schleicher), F. de Sossiras (F. de Saussure), F. Fortunatovas. Pastarasis – Maskvos universiteto mokslininkas, 1871 m. atvažiavo į Marijampolės rajono Liudvinavo apylinkėse esantį Triobiškių kaimą, į savo studento Andriaus Botyriaus tėviškę ir studijavo lietuvių kalbą bei tautosaką, Maskvos universitete paskelbė surinktą medžiagą. Apie 1883 m. Maskvos universitete F. Fortunatovas pradėjo skaityti lietuvių kalbos kursą. Jo paskaitų klausėsi ir J. Jablonskis.

Knygos *Pasaulis ir lietuvių kalba* autorius O. Poliakovas lyg ir pakartojo aprašytą mokslininko kelią – 1982 m. atvažiavo į Marijampolės rajoną, apsigyveno, lankė išlikusią Botyrių sodybą, studijavo lietuvių kalbą. Nuo 1985 m. dirba Vilniaus universitete daug dėmesio skirdamas lyginamiesiems tyrimams. Gyvendamas Sūduvoje, tarp pietvakarių aukštaičių, kurių šnekta remiasi lietuvių literatūrinė kalba, turėjo galimybę pajusti jos esmę. Lyginamiesiems tyrimams būdinga bendrumų ir skirtumų išryškėjimas, kuris atskleidžia esmines kalbų savybes. Be lyginamųjų tyrimų nėra galimybių

Olego Poliakovo knygos „Pasaulis ir lietuvių kalba“ pristatymo dalyviai: Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Kauno fakulteto doc. Romaldas Misiukevičius, Liudvinavo klebonas Remigijus Maceina, Vilniaus universiteto profesorius Olegas Poliakovas ir Vitas Labutis, prof. Karolis Rimtautas Kašponis

nustatyti vieno ar kito reiškinio specifinių savybių.

Lietuvių kalba ir lietuvių melodika

Tyrinėdamas lietuvių choro muzikos vaizdų pasaulį ir nacionalinės specifikos klausimus rėmiausi mūsų muzikologų darbais, jų tyrimų išvadomis. Tačiau supažindinęs su savo darbu kitų šalių muzikologų gavau rimtą pastabą: tai, ką įrodinėju esant lietuviškus bruožus, elementus, būdinga ir kitų kaimyninių tautų muzikai. Ką daryti? Supratau, kad šiuo atveju gali padėti tik lyginamasis tyrimas.

Toliau plėsdamas savo tyrimą ir analizuodamas lietuvių muzikos melodiką ir harmoniją panaudojau lyginamąjį ir tikimybinį-statistinį tyrimo metodus – gavau nelauktą rezultatą. Pasirodo, lietuvių melodika išsaugojo daugiau senųjų ypatybių, negu kitos darbe lyginamos Europos muzikinės kultūros. Taigi šioji savybė atitinka ir lietuvių kalbos pagrindinę savybę. Lietuvių svarbiausias etnos požymis – lietuvių kalba,

o antruoju galbūt privalėtume laikyti lietuvių melodiką.

A. J. Greimas, kalba ir Sūduva

Knygos *Pasaulis ir lietuvių kalba* pristatymas vyko bibliotekos salėje, kurioje buvo eksponuojama paroda *Algirdo Greimo vaikystė*. Ekspozicijoje atsispindėjo Greimo gyvenimas ir darbai. Suprantama, pristatymo dalyviai skyrė dėmesio ir Greimui – žymiam kalbininkui. Šis pietvakarių aukštaičių kraštas – Sūduva – traukė žymius pasaulio mokslininkus studijuoti tarmę, kurios pagrindu intensyviai formavosi literatūrinė lietuvių kalba. Iš šio krašto kilo nemaža lietuvių mokslininkų – žymių kalbininkų.

Greimas iš esmės susijęs su Sūduvos kraštu. Jo senelis Vincentas Greimas – Šilavoto kaimo (2 km į šiaurės vakarus nuo Liudvinavo Marijampolės rajone) žemdirbys, čia ir tėvo Juliaus Greimo gimtinė, motina Konstancija Mickevičiūtė-Greimienė gimė ir mokėsi Kalvarijoje. Greimas baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją, kuri yra išskirti-

nė Lietuvos kultūros istorijoje, nes ją baigė daug žymių žmonių, pavyzdžiui, tautinio sąjūdžio veikėjas, Lietuvių mokslo draugijos pirmininkas J. Basanavičius, visuomenės veikėjas, Lietuvos himno autorius V. Kudirka, rašytojas V. Mykolaitis-Putinas, kalbininkas J. Jablonskis – Rygiškių Jonas, kurio vardu pavadinta gimnazija. Jo darbai buvo svarbūs lietuvių literatūrinei kalbai, kurios pagrindas yra šio krašto tarmė. Tikėtina, kad Greimo tėvų ir to krašto tarmė buvo reikšmingi kalbininko keliui.

Vertėtų pabrėžti, kad Greimas savąją mokslinę veiklą pradėjo nuo žodžio tyrinėjimo, tapo semiotiku sutelkdamas dėmesį lingvistikai. Jis rėmėsi tuo, kad, pavyzdžiui, mašinos programos kuriamos tokia tvar-

ka, kuri esti pasakojant liaudies pasaką. Greimas prieštaravo tradiciniams filologiniams kalbos tyrimams, Paryžiaus aukštųjų visuomenės mokslų mokykloje vadovavo semiolingvistinių tyrimų grupei. Jo mintys apie lietuvių kalbą yra gilios, įdomios, vertingos.

Paminklas tautai ir kalbai

Pokalbio ir diskusijų bibliotekoje pabaigoje skulptorius K. Balčiūnas ir knygos *Marijampolės miestas* (2009) autorius K. Subačius dalyvius pakvietė susipažinti su rengiamu paminklu *Tautai. Kalbai, Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti. 1009–2009*. K. Subačius, būdamas vienas iš Marijampolės vadovų, pasiūlė, o miesto valdžia 1989 m. miesto centrinėje J. Basanavičiaus aikštėje nutarė pastatyti paminklą *Kalbai ir tautai*. Skulptorius K. Balčiūnas šiuo metu baigia jį rengti. K. Balčiūnas – Sankt Peterburgo I. E. Repino dailės akademijos Skulptūros fakulteto absolventas, studijavęs skulptūros meną pas žymų skulptorių Michailą Anikušina. Jis yra sukūręs paminklus T. Grotusui Žemelyje, Lietuvos Respublikos prezidentui K. Griniui, vyskupui M. Valančiui, surengęs parodų užsienyje. K. Subačius – miesto ūkio, kultūros, švietimo, sveikatos sistemose plėtimo darbų organizatorius, buvęs Krikščioniškosios kultūros centro reikalų valdytojas, knygų apie Marijampolę autorius, vienas iš paminklo kūrimo entuziastų bei kuratorių.

Paminklas mums paliko gilų įspūdį. Lyginant jį su kito marijampolietčio V. Kašubos sukurtais paminklais Gediminui Vilniuje, Lietuvai Druskininkuose, kuriuose atsispindi modernistinio meno bruožai, K. Balčiūno monumentas yra universalesnis.

Marijampolėje, Sūduvos krašte, ypatingas dėmesys skiriamas lietuvių kalbai, puoselėjamos tautiškosios tradicijos, ne atsitiktinai iš čia yra kilę daug Lietuvos žymių žmonių.

Remdamasis bažnyčios dokumentais Liudvinavo (Marijampolės r.) klebonas Remigijus Maceina (dešinėje) padėjo prof. Karoliui Rimtautui Kašponiui nustatyti Algirdo Juliaus Greimo senelio Vincento gyvenvietę ir užsiėmimą bei tėvo Juliaus gimimo vietą

Paminklo „Tautai. Kalbai...“ maketo fotografija kartu su skulptoriumi Kęstučiu Balčiūnu

Ar tinka Vilniaus senuosius mūrus priskirti

Nagrinėdami istorinį ir architektūrinį Vilniaus Žemutinės pilies paveldą neišvengiamai turime atsigrežti į kaimyninių šalių panašaus paveldo formavimosi aplinkybes ir patirtį. Tą ir darome pokalbyje su naujos knygos *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai* autoriumi humanitarinių mokslų daktaru Napalium KITKAUSKU. Trūkstant patikimų istorinių šaltinių tenka remtis natūrinių tyrimų rezultatais ir kaimyninių kraštų analogijomis. Priminsime, kad autorius buvo ilgametis Valdovų rūmų atstatymo projekto mokslinis vadovas, o prieš tai daug metų tyrinėjo Žemutinės pilies teritorijoje išlikusius mūrus, kultūrinius sluoksnius ir kitą istorinį paveldą.

Vokiečiai nežinojo, kad plytas reikia išdegti

Kalbėjoms apie trumpą europiečių atmintį: jie buvo visiškai pamiršę, kaip gaminti ir išdegti molines plytas ir jų gamybos būdą turėjo beveik iš naujo atrasti. Tai buvo Europą užgriuvusių sumaiščių pasekmė. Tik XI a. Europa pradėjo atsigaivinti, o to atsigaivimo išraiška buvo ir prasidėję kryžiaus karai į Palestiną ir Jeruzalę. Ar ne tuo metu buvo pradėta statyti ir garsioji Notre Dame de Paris katedra?

Šią garsiąją Paryžiaus Dievo motinos katedrą prancūzai statė iš natūralaus tašyto akmens. Tokios akmens architektūros galima rasti gana daug, bet ne iš molio plytų. Senoje vokiečių knygoje aprašytas kone anekdotinis atvejis. Viename mieste gyventojai turėjo senovės Romos laikų statybos mūrinį namą. Labai susidomėjo, pamatė rusvas plytas ir spėjo, kad jos turinčios būti iš molio. Miesto „galvos“ sumąstė patys imtis tokios statybos. Liepė prikasti panašaus molio, iš drėgno molio suformavo plytas, padžiovinę saulėje kad sukietėtų ir pradėjo kloti sienas. Užėjo lietus ir visas darbas nuėjo perniek – siena išskydo. Žmonės jau nežinojo, kad plytas reikia išdegti.

Kaip lengvai žmonija pamiršta, ką buvo išradusi, sukūrusi! Žinios netvarios, kaip ir išmintis. Nežinojimo tamsa labai lengvai išstumia šviesą. Gal todėl nemokšiškas, primityvizmas taip lengvai užkariauja pasaulį.

Gal vienuolynuose ir buvo tos žinios sukaupios ir saugomos, bet po suiručių, kurios truko šimtmečius, daug kas pasimiršo žmonėms, nes nebuvo naudojama. Tik XII a. antrojoje pusėje po ilgos pertraukos Vakarų Europoje buvo pradėtos gaminti degtos plytos iš molio. Plito iš Italijos šiaurės, Lombardijos, kur ta plytų gamybos ir išdegimo tradicija dar nebuvo galutinai pamiršta. Šis žinojimas persirito per Alpes ir ten, kur nebuvo natūralaus akmens, plytos pradėtos gaminti ir degti iš molio. Danijoje, Šiaurės Vokietijoje prie Baltijos jūros, Riūgeno saloje.

Krokuvoje pakako natūralaus akmens, tad dar X–XII a. ten buvo statomi mūriniai statiniai iš tašyto akmens. Lenkijoje degtos plytos iš molio atsiranda tik XIII a.

Žemutinė ir Aukštutinė pilytis XV a. pradžioje. Pagal natūros tyrimais pagrįstą Napalio Kitkausko rekonstrukciją dailininko Antano Vaičekausko piešinys

Aišku, kalbama apie didelio formato Vakarų kraštams būdingas plytas.

Iš ko lietuviai mokėsi gamintis degto molio plytas

Lenkai sako „cegla“, vadinasi, perėmė iš vokiečių plytų gamybą. Vokiečiai plytą vadina „Ziegel“ (skaityti „cygel“). Baltarusių kalboje „пліта“ lietuvių kalboje sakome „plyta“. Ką tai reiškia?

Terminas atėjo iš plintos, nes mūsų protėviai palaikydami ryšius su bizantiška kultūra, taip pat ir Kijevo Rusia, matyt, buvo susipažinę su tuose kraštuose mūro architektūroje naudota statybine medžiaga. Terminas pasisavintas iš Bizantijos per Kijevo Rusiją.

Pasisavintas terminas, bet ne visa plytų gamybos technologija. LDK bu-

Manau, tai iš Romos atėjusi sąvoka. Plytų gamybos technologija į Lietuvą veikiausiai atėjo iš Livonijos ordino per Rygą. Vyskupas ir kalavijuočiai pradėjo statyti Rygą. Ten buvo ir natūralaus akmens, buvo tašomas kalkakmenis, bet pradėtos degti ir molio plytos. Į Livoniją per Gotlandą iš Liubeko ir kitų Vokietijos miestų pradėjo keltis pirmieji vokiečių kolonistai. Liubekas buvo netoli Danijos, ten taip pat nebuvo natūralaus statyboms tinkančio akmens, tad Liubeko meistrai jau buvo pramokę plytų gamybos įgūdžių.

Kaip svarbu yra išsivinti technologinius įgūdžius, praktines žinias, kurios veikia statybos būdą, net raidą. Savotiškas viduramžių „know how“ paveikė tokių statybinių medžiagų kaip plytų gamybą, nors buvo galima apsieiti Estijoje ar Latvijoje su statybai tinkamu tašytu akmeniu.

tektūros tradicija. Prieš Antrąjį pasaulinį karą lenkai atkasė ir tyrinėjo Gardino Žemutinės cerkvės XII a. liekanas (jos dabar eksponuojamos, yra ir knyga apie tą statinį išleista), kur sienose rado plonašias plytas – plintas ir glazūruotas grindų plyteles.

Galima neabejoti, kad mūsų protėviai turėjo artimų ryšių su Gardinu (nuo XII a.), lygiai kaip ir su Ryga (nuo XIII a. pradžios).

Tad iš ko buvo geriausia mokytis? Iš artimiausių kaimynų. Taip pat ir iš Gotlando, nes mūsų protėviai plaukdavo į Visbi, kur prekiaavo. Galėjo Gotlando saloje pamatyti ir ten pastatytą ar statomą pastatų. Tačiau kiek tyrinėjome, rusiškos plintos Žemutinės pilies teritorijoje neradome.

Toli vedančios išvados

Knygos „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai“ trijuose skyreliuose pasakojama apie mūrus su baltiškąja plytų perriša. Kokias apibendrinančias išvadas galite padaryti, kai kalbame apie to seniausio mūsų mūro paveldą?

Knygoje pateikti mūsų tyrinėjimų rezultatai. Į vieną išsakytą mintį norėčiau atkreipti dėmesį. Metraščiuose rašoma, kad lietuvių kunigaikščių kariauna pasiekdavo Naugardą ir net Kareliją. Vadinasi, turėdavo persismelkti per Našios, Deltuvos, Sėlių ir latvių genčių žemes, bet istoriniai šaltiniai tų karo veiksmų organizatorius įvardija ne kaip našėnus, deltuviškius, ne sėlius ir ne latgalius, bet lietuvius, gyvenusius nuo visų išvardytų žemių į pietus. Paskutiniai Naugardo kultūrinuose sluoksniuose rasto rusų rašto beržo tošyse tyrinėjimai rodo, kad lietuviai net XI a. pabaigoje pasiekdavo karelius. Ligi šiol manyta,

kad XII amžiuje.

Pasak Z. Ivinskio, tuo metu bendrame baltų genčių areale Lietuvos žemei priklausė Nemuno aukštupio ir vidurupio dešinysis krantas ir beveik visas Neris baseinas su Šventąja. Tai Aukštaičių žemės pagrindas, nuo XI a. rusų metraščiuose minimas kaip Lietuva. Rytuose ji siekė maždaug dabartinio Molodečno apylinkes. Tam lietuvių arealui priskiriami ir žemaičiai.

Ar nėra galimas dalykas, kad rusų metraštininkas ne visad skyrė baltų žemes vienas nuo kitų? Ypač vykstant valstybės centralizacijos procesui.

Išties galėjo būti panašiai kaip to meto lenkų ar Kijevo Rusios žemėse feodalinio susiskaldymo laikotarpiu. Nors tai ir susiskaldžiusios žemės, bet šaltiniuose vadinama Kijevo Rusia. Mindaugo laikais gal ir Lietuvos žemės vaidmuo jau buvo vyraujantis. Jeigu taip, tai neturi stebinti archeologiniai duomenys, kurie rodo, kad tuo metu Lietuvos žemės centrinė vieta jau buvo Vilnius. Šioje teritorijoje, kaip rodo archeologiniai duomenys, jau pirmajame tūkstantmetyje buvo sena gyvenvietė; palaipsniui ji tapo gerai įtvirtinta su keliomis pilimis. Išskirtinį šios žemės statusą įtvirtino ir šios vietovės gilią senovę atspindinti legendinė dalis. Lygiai taip pat kaip Prahos Hrado, Krokuvos Vavelio ar Kijevo senamiestis, kuris sietinas su legendiniu Kijaus vardu.

Natūrinių tyrimų rezultatus labai noriai sutvirtinate analogijomis iš artimų ar tolimų kaimynų patirties? Ar pernelyg laisvai pasidavus analogijoms nerizikuojama nukelti į lan- kas?

Palyginimai peršasi savaime. Ten, kur buvo sostavietė, dažniausiai buvo ir svarbiausios šventyklos vieta. Jau anksčiau kalbėjome, kad Prahos Hradčanuose panaikinus

Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rezidencijos (Valdovų rūmų) rūsių planas (pagal 1987–2007 m. tyrimų duomenis)

vo naudojamos didelio formato storos, kaip ir Vokietijoje naudotos plytos. Ar neteko domėtis, ką reiškia žodis „plinta“?

O kitas Lietuvos sparnas – Gardinas, jau buvo užkariautas Kijevo kunigaikščio Jaroslavo palikuonių, ten taip ir pasiliko bizantinės archi-

ikigotikinei architektūrai (4)

pagonybę naujai statomos krikščioniškos bažnyčios tenkino ne vien kunigaikščio ir jo artimųjų poreikius, bet atliko visos Bohemijos ideologinio ir kultūrinio centro paskirtį. Lygiai tą patį patvirtina Vilniaus archeologiniai radiniai.

Knygoje cituoju architekto Stasio Mikulionio požiūrį. Jis darė prielaidą, kad statybos Vilniuje ir pilių statyba kitose Lietuvos vietose nebuvo susijusios vien tik su gynybine funkcija. Mūrinės statybos buvo kunigaikščio ir kartu visos valstybės prestižo reikalas. S. Mikulionis rėmėsi ir senosios Rusijos architektūros tyrinėtojo P. Rapoporto (jis buvo mano daktaro disertacijos oponentas) nuomone: vos tik Kijevo Rusia X a. pab. susiformavo ir ryžtingai pakeitė religiją, t. y. tapo krikščioniška valstybe, tuojau pat buvo pradėti statyti mūro statiniai, tarp jų ir kulto. Jau 989–996 m. kunigaikštis Vladimiras Kijeve pastatė Dievo Motinos gimimo cerkvę, o prie jos – kitų mūro pastatų. Tie monumentalūs statiniai, anot Rapoporto, išskyrė Kijevo iš kitų Rusijos miestų, pabrėžė sostinės reikšmę. 1037 m. pradėtas statyti Kijevo garisus Šv. Sofijos soboras.

Nekyla jokių abejonių, kad ir Mindaugas turėjo pastatyti Katedros rangą turinčią bažnyčią. Šią Lietuvos karaliaus pareigą priimant krikščionybę nuolat primindavo ir popiežius Inocentas IV savo laiškuose Mindaugui.

Lieka atsakyti į klausimą, kur toji Mindaugo sostinė buvo.

Jokie kiti archeologiniai radiniai ar architektūrinių tyrinėjimų rezultatai neduoda pagrindo šiuo požiūriu rungtis su Vilniumi. O Vilniuje tokia vieta gali būti tik Žemutinės pilies teritorija.

Lietuvos istorijos institute dirbantis istorikas Stephen C. Rowell

knygoje *Iš ūkų kylanti Lietuva. Pagonių imperija Rytų ir Vakarų Europoje, 1295–1345* rašo, kad tikėtina, jog Mindaugo karališkasis dvaras buvo Vilniaus teritorijoje, didesnėje gyvenvietėje, kuri egzistavo dar gerokai prieš 1000-uosius metus. Anot jo, ir archeologų tyrinėjimai rodo, kad tai buvusi geriausiai įtvirtinta vieta tryliktojo šimtmečio Lietuvoje.

Jeigu prieš 20–30 metų turėjome

Ryšėja architektūrinė visuma

Tyrėte atsitiktinius mūro fragmentus ar nuosekliai ir ištaisai visą Žemutinės pilies teritoriją?

Negalima pasakyti, kad visą laiką buvo vykdomi nuoseklūs tyrinėjimai. Sovietmečiu tirta epizodiškai. Svarbesni tyrimai buvo daryti 1956–1961 m. atkasant Šv. Onos ir Šv. Bar-

1987–1988 m., kai visuomenė iškėlė idėją atstatyti prieš 200 metų svetimųjų nugriautus Lietuvos didžiųjų kunigaikščių (Valdovų) rūmus.

Per pastaruosius 20 ir daugiau metų Valdovų rūmų pamatų aplinkoje atkasėme daugiau kaip 50 ankstyvojo su baltiškąja (vendine) plytų perriša mūro fragmentų. Tuos fragmentus, savaimė aišku, bandėme sujungti į visumą. Žinoma, reikėjo ieškoti analogų ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse, studijuoti to meto pilims keliamus gynybos principus, aptvarinių pilių antžeminėms dalims (bokštams, sienoms) taikytas architektūrinės išraiškos priemones.

Tačiau ir dabar negalima teigti, kad iširta nuosekliai visa Žemutinės pilies teritorija. Liko neištirta dabartinė Katedros aikštė (1998–1999 m. tyrimų metu kasinėti tik viršutiniai sluoksniai), mažai tirta rūmų sodo teritorija, tik iš dalies tirti kultūriniai sluoksniai į šiaurę nuo Arkikatedros, taip pat mažai tirtas Senojo arsenalo kiemas bei buvę kiemai tarp rūmų I, II ir III oficinų.

Remiantis iki šiol atliktais tyrimais, ar jau galima kalbėti apie XIII a. pabaigos–XIV a. pirmosios pusės mūrinės architektūros visumą?

Jau anksčiau esu minėjęs (*Mokslas Lietuva*, 2009, Nr. 7), kad mums pavyko išskirti tų ankstyvųjų mūrų kelis statybos etapus: vien XIII a. antrosios pusės–XIV a. pradžios du statybos etapus. Tai mažojo gynybinio aptvaro (Mažosios Žemutinės pilies aptvaro) liekanos kyšulio, buvusio Pilies (Gedimino) kalno vakarinės papėdės viršuje bei pietiniame šlaite. Manoma, kad mažasis aptvaras buvo praplėstas į vakarus XIV a. pr., panaikinus senąją Vilnios vagą, ir toje vietoje pradėjus mūryti sienas, apjuosusias kyšulio vakarinę dalį su sakralinės paskirties statiniu (šventykla, katedra) šios aptvaro dalies viduje. Pastarąją praplėsto aplink kyšulio smaigalį dalį įvardijome trečiuoju statybų su baltiškąja plytų perriša etapu.

Užpylus senąją Vilnios vagą ir suformavus tą, kuri XVIII a. pirmojoje pusėje pavaizduota J. G. M. Flurstenhofo plane, buvo mūrijamas didysis gynybinis aptvaras, kurio sienos

niosios) bei Neries upių vandenys.

Peršasi išvada, kad didysis aptvaras, kaip ir po Vilnios upės senosios vagos užpylimo jos vietoje sumūrytos trečiojo etapo sienos – statytos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino valdymo metais. Be to, didžiojo aptvaro (kaip minėta – jo ilgis apie 1 km) šiaurės rytų dalis, ribojusi iš išorės Senojo arsenalo ir I oficinos teritoriją, greičiausiai buvo baigta mūryti XIV a. ketvirtajame ar penktajame dešimtmetyje.

Knygoje *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai* pateiktos įvairių aukščiau paminėtų statybos etapų mūro sienose rastųjų plytų matmenų lentelės. Atskirų etapų plytos skiriasi vienos nuo kitų, lentelėse išvesti kiekvieno etapo plytų mūro sienose vidurkiai: mažiausi, vidutiniai ir didžiausi matmenys, plytų kraštinių santykiai.

O molis? Ar buvo tyrinėjamas kokiame Vilniaus mieste ar apylinkių vietose buvo kasamas?

Vilniaus plytų molis yra kelių rūšių. Buvo kasamas Šnipiškėse, Vilkpėdėje, taip pat ir kitose vietose. Vienur balkšvas, kitur raudonas molis. Seniausių pastatų didžioji dalis plytų yra raudono molio, viena kita plyta pasitaiko ir gelsvo, teisingiau balkšvo molio. Vėliau daugiau naudotas gelsvas, šviesus molis, bet tai sietina su XVII–XVIII amžiais. Lauro Gucevičiaus Vilniaus Katedros architektūriniai papildymai daryti naudojant šviesaus molio plytas.

Kur gyveno Gediminas

Grįžkime prie Vilniaus vagos pokyčių. Išplėtus senosios vagos sąskaita aptvarinę Žemutinės pilies sieną, iš esmės pastačius antrąją aptvarinę sieną, atsirado vietos naujiems pastatams Žemutinės pilies teritorijoje. Kokiems?

Gedimino laikais Aukštutinė pilis greičiausiai dar buvo medinė, nes tos pilies aptvare bei iki šiol išlikusiuose kunigaikščių rūmų griuvėsiuose mūro su baltiškąja (vendine) plytų perriša nerasta. Kalno papėdėje to meto Mažajame aptvare (mažojoje Žemutinėje pilyje) buvo du mūriniai keturkampio plano pastatai M2 ir M3, prie aptvaro pietinės sienos, manoma, buvo mūriniai kazematai. Aikštelės šiaurės vakarų kampe stovėjo aukštas masyvus aštuoniašienis donžonas M20. Anais laikais donžono tipo statiniai tikdavo ir valdovo gyvenimui, ne tik apylinkėms stebėti. Medininkų pilies iki 30 m aukščio donžonas taip pat buvo gyvenamas.

Kokie dekoruoti elementai galėjo būti aptvarinių pilių statinių fasaduose?

To meto aptvarinių pilių pastatų išskirtinis bruožas – fasaduose baltiškąja (vendinė) plytų perriša. Aptvarinių pilių gynybinėse sienose nišos ar šaudymo angos turėjo pusapskrites (būdinga dar romanikai) arba smailiaarkes (būdinga gotikai) sąramas, donžonai viršutiniame aukšte – kryžminius skliautus. Viršutinė gynybinių sienų ar bokštų dalis buvo puošama iš plytų sumūryta dar romanikai būdinga arkatūrine juosta. Neabejoju, kad panašiomis arkatūrinėmis juostomis buvo puošiami ir Mažojo gynybinio Žemutinės pilies aptvaro sienų bei kai kurių kieme stovėjusių pastatų paviršiai. Turaidos pilies donžonas (XIII a.) viršuje taip pat papuoštas panašia arkatūrine juosta.

Norėčiau atkreipti dėmesį į pilies plano schemoje pažymėtą namą M2, kuris mūsų tyrimų duomenimis buvo pastatytas pirmajame sienų su

Lydos pilies gynybinės sienos su romanikai būdinga arkatūrine juosta fragmentas

baltiškiosios plytų perrišos būdu sumūryto vieno statinio liekanas ir keturkampio pamato fragmentą po Varpine Katedros aikštėje, tai dabar baltiškąja plytų perrišos būdu mūrytų objektų turime daug daugiau, išsirus Žemutinės pilies aptvarų liekanas, tad rastosios XIII a. Katedros pamatai jau nėra vienišas to amžiaus radinys.

boros bažnyčios pamatus, 1972–1984 m. tiriant senojo arsenalo teritorijoje (prieš atstatant šį pastatą), 1970–1976 m. ir 1984–1986 m. tiriant Arkikatedros požemius. Kiti tyrimai buvo daromi iškilus reikalui per Žemutinės pilies teritoriją tiesti inžinerines komunikacijas ar jas atnaujinti. Nuoseklūs tyrinėjimai pradėti nuo

mūrytos iš lauko akmenų, kai kuriose vietose į sienų mūro paviršių įterpiančios plytų mūro su baltiškąja plytų perriša juostas. Šio didžiojo gynybinio aptvaro sienos buvo apie 1 km ilgio, jo saugomą kiemą su rezidenciniais bei sakraliniais pastatais ir Gedimino kalno išorėje iš visų pusių juosė Vilnios abiejų atšakų (kairiosios ir deš-

Atkelta iš 1 p.

Lietuvos miškų institute

Keli esminiai dalykai apie Lietuvos miškų institutą. Tai 1950 m. įsteigta biudžetinė mokslinių tyrimų įstaiga ilgalaikiams tarptautinio lygio moksliniams tyrimams vykdyti. Instituto darbai vykdomi keturiomis pagrindinėmis mokslinių tyrimų kryptimis: miško ekosistemų biologinės įvairovės ir tvarumo tyrimai; miškų atkūrimo, produktyvumo didinimo, apsaugos ir naudojimo technologijos; miškų genetinių išteklių išsaugojimo, miško medžių selekcijos tyrimai; miškų politika, socialinės ir ekonominės problemos nuosavybės rūšių kaitos sąlygomis.

Institutas yra Tarptautinės miškų tyrimo organizacijos sąjungos (IUFRO) narys, bendradarbiauja su Vengrijos, Vokietijos, Lenkijos, Slovakijos, Latvijos, Rusijos ir kitų šalių miškų institutais. Nuo 2007 m. dalyvauja integruoto mokslo, studijų ir verslo centro (slėnio) *Nemunas* kūrime.

2008 m. Instituto didžiausių pajamų dalį – 52 proc. – sudarė tiesioginės valstybės biudžeto subsidijos, 37 proc. – ES Struktūrinių fondų finansuojamų projektų lėšos. Buvo vykdoma 11 iš valstybės biudžeto finansuojamų projektų, 2 valstybinės mokslo programos, 13 tarptautinių programų ar projektų, atlikti 55 užsakomieji mokslo projektai (užsakovai LR aplinkos ministerija ir miškų urėdijos). Vykdyti ir 3 ES Struktūrinių fondų finansuojami projektai, dalyvauta 4 Nacionalinių technologijų platformų veiklose: ateities augalų, biomasės ir biokuro gamybos bei naudojimo, biotechnologijų ir miškų sektoriaus.

Praėjusiais metais Instituto darbuotojų išleistos 7 monografijos ir knygos, išspausdinti 59 moksliniai straipsniai, 18 informacinių mokymo ir mokslo populiarinimo publikacijų. Institute leidžiamas (kartu su Lietuvos žemės ūkio universitetu) žurnalas *Miškininkystė*, o bendradarbiaujant su Latvijos miškų institutu, Estijos ir Lietuvos žemės ūkio universitetais – tarptautinis žurnalas anglų kalba *Baltic Forestry*.

Norint šiuos darbus teisingai įvertinti reikia turėti galvoje, kad Lietuvos miškų institute dirba 84 darbuotojai, iš jų 24 mokslininkai (26 proc. visų darbuotojų), doktorantūroje pernai studijavo 7 asmenys, 4 apgynė biomedicinos mokslų daktaro disertacijas.

Jeigu paskaičiuotume vienam mokslininkui tenkančią produkciją (tokią lentelę savo pranešime patei-

Girionyse, miškininkų sostinėje

Dubravos eksperimentinėje-mokomojoje miškų urėdijoje beržo šiltnamio plantacijoje: iš dešinės į kairę – Dubravos EMMU miškų urėdo pavaduotojas G. Kazlovas, Lietuvos miškų instituto direktorius prof. R. Ozolinčius, Lietuvos MA ŽUMM skyriaus pirmininkas prof. A. Kusta, Dubravos EMMU miškų urėdas K. Šakūnas ir Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės instituto direktorius dr. Č. Bobinas

kė Lietuvos miškų instituto direktorius prof. habil dr. Remigijus Ozolinčius), įsitikintume, kad šalyje tarp giminingų mokslo institutų pirmąją būtent minėtos asociacijos institutai (Lietuvos žemdirbystės, Lietuvos miškų bei Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės institutai), pralenkę panašius darbus atliekančius Botanikos, Ekologijos, Biotechnologijos institutus.

Praktinių pasiūlymų daug, bet ir nerimo ne mažiau

Būdinga Lietuvos miškų instituto veiklos ypatybė ta, kad jis susilaukia nemažai užsakymų taikomiesiems darbams iš miškų urėdijų ir Aplinkos ministerijos. Institutas turi ką pasiūlyti įdiegti į gyvenimo praktiką kad ir tvarių medynų formavimui. Parengti genetikų ir selekcininkų kompiuterinio modeliavimo ir lauko bandymų tyrimais paremti siūlymai dėl selekcinės programų efektyvumo didinimo, naujo modelio efektyvesnių sėklinių plantacijų veisimo. Paruošta hibridinės drebulės mikro dauginimo technologija, kai per 4–5 mėnesius iš sodinuko galima išauginti iki 3 m aukščio medelį. Taikytini ir rekomenduojami biologinės kovos prieš kenkėjus metodai, kurie aprobuoti institute.

Sukurti tarprūšiniai drebulės

hibridai puikiai tiktų greitam medienos išauginimui, o siūlomos technologijos gali būti skirtos pradėti kai kurių rūšių ar genčių net ir tolimąją hibridizaciją. Liaudiškai kalbant, galima pasiekti greitą medžių augimą ir gauti kietą medieną.

Perspektyvi sritis yra miškų tyrimai biokuro gamybai, taikant naują techniką.

Arba štai miško apsaugos naujovės. Sukurtos tam tikros grybelių ligos, kurios gali pakenkti vabzdžių kenkėjų lėliukėms. Tai biologinės kovos su kenkėjais metodas.

Institute ekologai taip pat taria savo žodį. Su Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės bei Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkais Miškų institute buvo vykdomi tyrimai bandant nustatyti, kaip ozono koncentracijos didėjimas gali būti blogesnio medžių augimo priežastis. Nustatyta, kad jautriausi ozono koncentracijos pokyčiams yra lapuočiai, mažiau jautrūs – ažuolai ir eglės. Net ir tos pačios rūšies medžių atskiros populiacijos skirtingai reaguoja į ozono koncentracijos pokyčius. Kuriant ateities miškus į šį veiksnį reikėtų atsižvelgti.

Žmoniją jaudina globalus klimato atšilimas, didėjantis sausringumo pavojus. Dubravos eksperimentinėje-mokomojoje miškų urėdijoje atlikti eksperimentai parodė,

kad sausringesniais metais mažėja žiedadulkių daigumas – šie duomenys būtini rūpinantis sėklų paruošos darbais.

Trumpai tariant miškų auginimo praktikams Instituto mokslininkai yra parengę nemažai naudingų rekomendacijų, auginimo technologijų, taisyklių, normatyvų ir t. t. Tų gerų pasiūlymų gali būti dar daugiau, žinoma, jei tie darbai ir ateityje bus tęsiami, virs eksperimentinės plėtos būtinybe.

Tie „jeigu“ šiandien kelia bene daugiausia nerimo, nes susiduriama su nežinia. Dabartinė mokslo vertinimo sistema Lietuvoje nestimuluoja taikomosios veiklos tyrimų ir jų rezultatų taikymo, vadinasi, ir eksperimentinės plėtos. Toks tvirtinimas gali atrodyti laužas iš piršto, nes apie mokslo rezultatų taikymo būtinybę kalbama visoje Europoje, į tai vis labiau nukreipiami ES Bendrosios programos projektai ir Lisabonos strategija. Pagaliau ir mūsų šalyje jau keleri metai, kai Lietuvos mokslo premijos skiriamos už taikomąją mokslinę veiklą ir eksperimentinę plėtrą. Pakaktų priminti, kad tarp 2008 m. laureatų esama puikių bendrų kalbininkų ir informatikų, taip pat praktinių fizikų darbų. Ko vertas vien istoriko Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto dekanas prof. Eu-

genijaus Jovaišos istorijos propagavimo taikant naujas informacines technologijas ir daugialypių terpių galimybes. Vis dėlto įsiklausykime, ką sako miškininkystės mokslo atstovai, o jiems neabejotinai pritarus Lietuvos žemdirbystės, Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės institutų mokslininkai. Ko gero, ne tik jie.

Klampūs taikomojo mokslo keliai

Pasak R. Ozolinčiaus, šiandienėje Lietuvoje norma tapęs mokslinės veiklos rezultatų vertinimas visiškai nepalankus taikomojo pobūdžio darbams, eksperimentinė tų rezultatų plėtra jei ir skatinama, tai „žodžiais, o ne žygiais“. Nei praktinės rekomendacijos, nei dauguma Lietuvos miškų instituto atliekamų taikomųjų darbų urėdijoms ir kitiems užsakovams šiandien nėra institutui užskaitomi kaip mokslinė produkcija. Užskaitomi tik moksliniai straipsniai ISI žurnaluose.

Kol urėdijos buvo pajėgios taikomuosius tyrimus užsakyti, didesnio dramatiškumo neįjutė ir mokslininkai. Tačiau tarptautinėje rinkoje kritus medienos kainoms, sumažėjus urėdijų galimybės naudotis mokslo paslaugomis, reikalai pašljo. Nemaža dalis tų taikomųjų tyrimų yra daugiamečiai, priešokiais nepadaromi, tad mokslininkams nerimauti yra dėl ko. Nerimo gaidas girdėjome ir iš Dubravos eksperimentinės-mokomosios miškų urėdijos vadovų lūpų, kurie pripažįsta miškų mokslo darbų svarbą jų ilgalaikę veiklą, bet vien tik gerų gamybininkų norų remti mokslo institucijas neužtenka. Ir apskritai esant dabartinėms sąlygoms argi ūkio subjektai – daugiausiai smulkūs – pajėgūs finansuoti mokslinius tyrimus, net jeigu tie tyrimai akivaizdžiai duotų didelę finansinę naudą? Jeigu mažiems ūkio subjektams rūpi išgyventi šiandien, nesitikiškime, kad jų vadovai mąstyti globaliai – kokią naudą iš dabartinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos gautų po 10 ar 15 metų.

Kada pereisime prie esminio mokslo darbų vertinimo?

Mokslo vertinimo sistema nepatenkinti nei vertinamieji, nei vertintojai, todėl LR švietimo ir mokslo ministerijoje rengiami mokslo vertinimo sistemos kai kurie papildymai. Kalbama, kad bus siūloma atsižvelgti į žurnalų, kuriuose spausdinami moksliniai straipsniai citavimo indeksą ir pačių straipsnių cituojamumą, taip pat, kad daugiau lėšų numatoma skirti humanitariniams ir socialiniams mokslams.

Galima pasidžiaugti bent tuo, kad prieš keletą metų sukilę humanitarai ši bei tą sugebėjo pasiekti, bent jau buvo prisiminti. Tačiau tiek buvusi, tiek naujai pertvarkoma mokslo vertinimo sistema kaip buvo, taip veikiausiai ir liks nepalanki taikomojo pobūdžio tyrimams. Mokslo institucijose ir atskirų mokslininkų nuolat keliamas klausimas, į kurį vis nėra atsakymo: kada Lietuvoje bus pereita prie konkrečių mokslinių darbų rezultatų vertinimo? Ne straipsnių, kuriuos kai kurie sumanūs mokslininkai išmoko tiražuoti net ISI žurnaluose – prisitaikė prie vertinimo formalių reikalavimų.

Daugelį atsakingai dirbančių mokslininkų noras būti vertinamiems pagal konkretaus mokslinio

Lietuvos miškų instituto Molekulinės genetikos ir biotechnologijos laboratorijos in vitro dauginimo skyrius

Lietuvos miškų instituto Molekulinės genetikos ir biotechnologijos laboratorijoje kuriami in vitro dauginimo protokolai

Dubravos eksperimentinės-mokomosios miškų urėdijos arboretumas: retų ir vertingų medžių kolekcija

darbo rezultata, o ne abejotiną naują duodančius straipsnius yra visiškai suprantamas ir vargu ar kas galėtų tokiam norui rimtai prieštarauti, juo labiau kai kalbama apie taikomuosius tyrimus. Siūloma nauja technologija, sukurtas matavimų ar tyrimų metodas, išvesta augalų veislė, t. y. visa, ką galime realiai „pačiupinėti“, diegti, naudoti – tai puiku. Suprantamas nemažos dalies mokslininkų piktinimasis: ar daug duoda tie vos ne masiškai kurpiami moksliniai straipsniai, lyginant kad ir su vienu apčiuopiamu rezultatu, konkrečiai atliktu moksliniu darbu? Būtų gera žinoti, kas naujo sukuriama kasmet vienoje ar kitoje mokslo srityje ar kryptyje.

Kaip visada kyla vertintojų problema. R. Ozolinčius įsitikinęs, kad mokslo vertinimas, ekspertavimas turėtų būti Lietuvos mokslų akademijos veiklos svarbi sritis. Tačiau naujasis Lietuvos MA prezidentas akad. Valdemaras Razumas savo rinkiminėje programoje kaip tik išreiškė abejonę dėl Akademijos ekspertinės funkcijos perspektyvumo. Iškyla tam tikra kolizija tarp pačių MA narių – ją spręsti turi pati Akademijs.

Valstybė ir taikomojo mokslo finansavimas

Eikime toliau. Sutiksime, kad taikomuosiuose tyrimuose ir mokslinėje plėtroje svarbu konkretūs rezultatai. Tačiau užtenka pažvelgti į taikomojo pobūdžio mokslinių darbų finansavimo dinamiką per pastarąjį dešimtmetį, kad įsitikintume prastomis tendencijomis. Prieš 10 metų per LR aplinkos ministeriją miškotyros mokslui buvo skirta 900 tūkst. litų. Šiuo atveju į sąvoką „miškotyra“ įeina botanikų, ekolo-

gų, miškų mokslo ir Lietuvos žemės ūkio universiteto mokslininkų su miškininkystės tema susiję atliekami tyrimų darbai. Vėliau finansavimas mažėjo ir ilgą laiką laikėsi ties 500 tūkst. litų riba. 2008 m. vėl grįžtama prie 900 tūkst. litų, nes naudotos iš ankstesnių metų sutaupytos lėšos, o šiemetams numatyta vos 120 tūkst. litų. Infliacijos kreivė šauna į viršų, o realus finansavimas sminga žemyn. Išvada: taikomojo pobūdžio darbai šalyje finansuojami prastai.

Ar taikomųjų tyrimų rezultatų plėtrai šiandien palankus mokslinės informacijos sklaidos skatinimas? Mintyje turime valstybės remiamus Lietuvos mokslo žurnalus. Šiuo metu ta parama tuo didesnė, kuo daugiau spaudos lankų turi žurnalas, t. y. lemia ne kokybė, bet kiekybė, panašiai kaip su vertinamais moksliniais straipsniais. Galima suprasti *Baltic Forestry* leidėjus: žurnalas turi vieną didžiausių tiražų tarp valstybės finansuojamų mokslinių žurnalių, bet valstybė jį remia bene mažiausiai.

Dar blogesnė žurnalo *Miškininkystė* padėtis. Šis leidinys kaip tik skiriamas miškų mokslo taikomosios veiklos sklaidai, jis labiausiai skaitomas urėdijose, bet valstybė šio žurnalo apskritai nefinansuoja. Paliekama rūpintis patiems mokslininkams savos institucijos lėšomis. Skęstančiųjų gelbėjimas yra pačių skęstančiųjų reikalas, – šis principas įgyvendintas mūsų valstybėje. Tai pasakytina ne tik apie vieną ar du žurnalus.

O kaip urėdijos?

Dėl urėdijų skiriamų lėšų mokslui. Iki 2005 m. būta kilimo aukštyn, paskui prasidėjo staigus kritimas žė-

myn. Lietuvos miškų institute tvyro įtarimų, kad tas finansavimas krito neatsitiktinai, priklauso ne vien nuo pablogėjusios urėdijų padėties, bet visai nuo kitų dalykų. Esą tai tiesiogiai susiję su instituto pareikšta pozicija dėl valstybinių miškų valdymo. Pasisakyta už vieną valstybinę įmonę, išsaugant ir paliekant didelį urėdijų savarankiškumą. Jeigu tai urėdijų „atsakas“ institutui – mušti per užsakomus taikomuosius tyrimus, tai jis netoliaregiškas, nors ir atrodo efektyvus. Būtų mažai ką bendro su išmintimi turintis sprendimas. Juokingai atrodytų, jeigu ant vienos šakos sėdintieji pradėtų netoliaregišką ir viešai nedeklaruojamą šakos pjovimo vaidą.

Europos šalyse valstybinius miškus paprastai valdo viena valstybinė įmonė ar institucija. Lietuva ir šiuo atveju bando išrasti dviratį, kuria savo „unikalią“ sistemą. Naivu tikėtis, kad atskiros miškų urėdijos būtų pajėgios bent kiek labiau finansuoti taikomuosius tyrimus, tuo labiau ilgalaikio pobūdžio. Juo labiau to negali ir dar ilgai negalės daryti privačių miškų savininkai, kurių vidutinis miško valdos dydis šalyje yra 3,3 ha. Lietuvoje 89 proc. miškų savininkų valda sudaro mažiau kaip 5 ha. Jeigu valstybė skatintų miškų savininkų kooperaciją, stipresnis

dynus galima kirsti neatsižvelgiant į jų našumą, nors derlingose augavietėse to paties amžiaus medžiai gerokai stambesni ir vertingi, o nederlingose – smulkūs ir menkos vertės. Europoje to jau nebėra, visur medynų kirtimų amžius diferencijuojamas pagal jų bonitetą, išskyrus Lietuvą ir Baltarusiją. Lietuva ir vėl „unikali“, deja, savo atsilikimu.

Ko reikia, kad mokslininkų rekomendacijos būtų įgyvendintos? Aišku, svarbu tobulinti pačias rekomendacijas. Antra, LR aplinkos ministerijoje nesama struktūros, atsakingos už mokslininkų rekomendacijų taikymo koordinavimą, rezultatų diegimą ir pakankamą šios veiklos kompetenciją.

Kartais ir dabar iš valstybinių miškų vadovų lūpų galime išgirsti, kad jiems jokių rekomendacijų nereikia, bet reikia tobulinti teisės aktus. Kur veda šis kelias? Į veiklos reglamentavimą, teigia R. Ozolinčius, kai specialistui nepaliekama kūrybinės veiklos laisvės. Visa Europa eina kitu keliu: pagrindiniai teisės aktai yra labai bendro pobūdžio, o rekomendacijos itin plačios. Taip specialistui paliekama plati erdvė kurti. Švedijos miškų įstatymas yra perpus trumpesnis už Lietuvos, o Suomijos miškų įstatymas dar trumpesnis.

populiacijos reguliavimo ir jį pateikė Aplinkos ministerijos Biologinės įvairovės departamentui. Ten buvo pasakyta: vilkai gyvena miške, todėl neškite tuos siūlymus į Miškų departamentą. O ten siūlo atgal eiti į Biologinės įvairovės departamentą. Žodžiu, nuo Ainošiaus pas Kaiposių ir atgal tuo pačiu maršrutu.

Kaip gerą pavyzdį miškininkystės mokslo atstovai nurodo LR žemės ūkio ministeriją. Ten yra Žemės ūkio mokslo ir mokymo skyrius, kuris panašius savo srities siūlymus tvarko ir koordinuoja, formuoja ir organizuoja rezultatų diegimą, finansavimą ir rezultatų propagavimą.

Dar vienas jau retorinis klausimas R. Ozolinčiaus lūpose: ar į Aplinkos ministeriją per pastaruosius 10–15 metų atėjo dirbti bent vienas urėdas? Bent jau pats direktorius tokio atvejo tvirtina nežinaš. Kai buvo Miškų ūkio ministerija ir į ją darbu kvietė miškų ūkio direktorių (urėdą), tai buvo solidus posūkis jo karjeroje, garbė. Dabar pamėginkime pakviesti į ministeriją bent vieną urėdą – būsimieji išjuokti, nes niekas neis. Ką tai reiškia? Tik viena: valstybėje iškreipta vertybių ir vertinimo sistema. Patys susikūrėme be jokio „stipraus centro“ įtakos tokią sistemą, kuri visiškai nepalanki ge-

Lietuvos MA Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus išvažiuojamojo susirinkimo įžanginį žodį taria prof. Albinas Kusta

kooperatyvas jau galėtų vieną kitą taikomųjų darbų temą užsakyti, bet kol kas tos kooperacijos nesama.

Kokios naujovės diegiamos dabartiniame miškų ūkyje? Pasak R. Ozolinčiaus, diegiamos technologinės (dažniausiai – medkirtystės), paslaugų ir produktų (kirtimų atliekos kurui) bei organizacinės (kompiuterizavimo) inovacijos. Kalbėdami apie medkirtystės ir kompiuterines inovacijas mintyje turime iš užsienio mus pasiekiančias išbaigtas naujoves, mažai ką bendro turinčias su mūsų pačių gebėjimais tas inovatyvias technologijas ar priemones kurti.

Kodėl neįdiegiamos mokslininkų rekomendacijos

Atskiras klausimas ir svarstyta problema – nesugebėjimas įdiegti parengtų mokslininkų rekomendacijų. Ligi šiol Lietuvoje neįdiegta kad ir tokia rekomendacija kaip kirtimų amžiaus diferenciacija atsižvelgiant į medynų našumą, pirmiausia į medynų bonitetus. Pagal galiojančias taisykles brandaus amžiaus me-

Kad Aplinkos ministerijoje nėra kas būtų atsakingas už mokslininkų darbų koordinavimą ir rekomendacijų diegimą, rodo kad ir toks pavyzdys. Prieš keletą metų Lietuvos miškų institutas buvo parengęs siūlymą moksliniam darbu dėl vilkų

rų specialistų skatinimui ir kilimui karjeros laiptais. Ministerija jau nėra aukštos kompetencijos požymis, nėra siekiamybė specialistams.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Dubravos EMMU miškų urėdo pavaduotojas Gediminas Kazlovas pristato miško medžių selekcinį sodmenų išauginimo kompleksą

Dubravos EMMU parodomieji-bandomieji ir mokymo želdiniai: pasak doc. dr. Dariaus Danusevičiaus, eglės augimui esminės įtakos turi jos kilmė – iš šaltesnio klimato atkelti eglės medžiai pradeda ir baigia sezoninį augimą anksčiau, todėl jiems gali pakenkti pavasarinės šalnos

Pabaiga, pradžia Nr. 8

Ši baigiamoji pokalbio dalis su istoriku prof. Vytautu MERKIU, Lietuvos mokslų akademijos tikroju nariu, Gardino universiteto garbės daktaru, Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademiku turėtų sudominti tuos skaitytojus, kuriems rūpi mūsų santykiai su kitų šalių istorikais ir apskritai kitų tautų žmonėmis.

Istorijos pamoka: karų laimėti neįmanoma

Praėjusį kartą prabilome apie žalą, kurią Lietuvos valstybei turėtų sukelti Sovietų Sąjungos teisių ir įsipareigojimų perėmė Rusija. Žala Lietuvos valstybei turi būti atlyginta už visą tą laikotarpį, kai sovietų kariuomenė įžengė į nepriklausomos Lietuvos valstybės teritoriją iki kol sovietų, vėliau Sovietų Sąjungos teisių perėmėjos Rusijos Federacijos paskutinis karis neapleido Lietuvos teritorijos, vadinasi, nuo 1940 m. birželio 15-osios iki 1993 m. rugsėjo 1-osios. Žinoma, tos valstybės vadovui priklausytų oficialiai atsiprašyti Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių už savo pirtakų įvykdymą okupaciją, aneksiją ir sovietinio režimo nusikaltimus.

Akivaizdu, kad už Sovietų Sąjungos ir Rusijos kariuomenės buvimą Lietuvos valstybės teritorijoje turime teisę reikalauti atitinkamų kompensacijų. Rusija nenori nusileisti nė per žingsnį, kad nebūtų precedento didesnėms nuolaidoms. Daug kitų valstybių turi teisę iš Rusijos reikalauti panašios žalos atlyginimo.

Realybė tokia, kad su Rusija šiais klausimais nesutariame. Ar įmanoma nuolaidos iš Lietuvos?

Mūsų pozicija turi būti valstybinė. Politiniu požiūriu ta pozicija angažuota. Esame Lietuvos piliečiai ir jokių nuolaidų daryti negalime, ypač tiems, kurie stengiasi įvairiais būdais mūsų pilietiškumą pažeisti. Santykiai su Rusija turi būti dalykiški. Kas yra globalizacija? Tai laisvas kapitalo ir darbo jėgos kapitalo interesais judėjimas. Yra kapitalas ir jis turi judėti – tai glūdi kapitalo „prigimtyje“.

O Lietuva gali būti tam tikras trukdys kapitalo judėjimui, jei kels maksimalius reikalavimus. Todėl Vakarų šalys tyli, nekomentuoja Lietuvos reikalavimų Rusijai. Tas prakeiktas didžiųjų Europos valstybių pragmatizmas atvedė prie Miuncheno suokalbio, kai Vokietija, Italija, Prancūzija ir Didžioji Britanija pasirašė sutartį dėl Sudeto krašto perdavimo Vokietijai. Čekoslovakijos sąskaita buvo mėginama numaldyti Hitlerio apetitą. Tokios politikos išdava atvedė prie Antrojo pasaulinio karo.

Akivaizdu, kad kai kurioms Vakarų valstybėms Lietuva gali atrodyti perdėm konservatyvi, nešiuolaikiška globalizacijos požiūriu. Girdi, užsieniečiams draudžiama pirkti žemę Lietuvoje, užsispyrę saugome savo rinkas, sugalvojame dvigubą pilietybę Europoje. Pasaulyje keičiasi galvosena ir prioritetai.

Turėtų keistis ir požiūris į karus, nes, pasirodo, jokio karo laimėti neįmanoma.

Iš karų nepamokoma. Vietname amerikiečiai nelaimėjo, Irako ir Irano kare laimėtojo nebuvo, prieš Afganistaną Sovietų Sąjunga nelaimėjo. Kokia milžiniška Rusijos imperija, o kare su Čėčenija ne vieną dantį atkando. Tik pa-

MANO GYVENIMO ISTORIJS (4)

Prof. Vytautas Merkys (trečias iš dešinės) Lietuvos istorijos institute tarp kolegų

sitelkus vidaus kolaborantus šiaip ne taip užslopino čėčėnus. Užslopino, bet ne nuslopino.

Kad šmėkla įgytų veidą

Kiek Lietuvos istorikams prieinami Rusijos istorijos archyvai, kiek jie ištyrinėti?

Nemažai prie ko prieita, bet tai tik lašas jūroje.

O kodėl Rusijos archyvų prieinamumo mūsų istorikams klausimo neiškėlus į politinį lygmenį? Jeigu Lietuva Rusijai užtikrina geležinkelio transporto koridorių į Kaliningrado sritį, kodėl pariteto pagrindais neleidžiama Lietuvos istorikams ir kitų mokslų atstovams laisvai prieiti prie naujųjų Rusijos archyvų. Bent tu, kurie tiesiogiai siejasi su LDK ir Lietuvos Respublikos istoriniu paveldu.

Esame priklausomi nuo Rusijos gamtinių žaliavų. Tuo viskas pasakytas. O kitų archyvų tyrimas reikalauja daug lėšų (komandiruotės, viešbučiai).

Kokias istorinių tyrinėjimų sritis praverstų visų pirma panagrinėti re-

miantis Rusijos archyvų medžiaga?

Būtų labai įdomu XVIII a. Rusijos užsienio reikalų politiką tvarkiusio Pasiuntinių prikazo (valdybos) archyvai. Prikazai – tai Maskvos centrinio valdymo organai, tvarkę atskiras valstybės gyvenimo sritis. Buvo ir Lietuviškas prikazas (Литовский приказ), skirtas santykių su Lietuva reikalams. Prasminga patyrinėti XIX a. caro kanceliarijos archyvus. Darbai Rusijos archyvuose pradėti dar sovietmečiu, reikėtų juos sparčiai tęsti. Ypač įdomu būtų pasiekti Sovietų Sąjungos Politbiuro slapčiausius popierius.

Ar tie archyvai pakeistų mūsų žinojimą tų procesų, apie kuriuos tariamės kai ką žiną?

Kaip čia pasakius. Jeigu statula skendi rūke, matai jos profilį, šį bei tą, bet veido bruožų neįžiūri, taip ir istorija be archyvų. Jeigu bent dalis tos informacijos būtų prieinama ir jos būtų daugiau, pavyktų pasiekti, kad šmėkla rūke įgytų veido bruožų.

Kai kelias į rytų kaimynės archyvus nėra tvirtas, naudokimės proga ir tyrinėkime Lenkijos, Vokietijos, Čekijos, Vengrijos, Švedijos, gal ir kitų šalių archyvus.

Lenkijos archyvai svarbūs, bet jie labai nukentėję. Per 1944 m. Varšuvos sukilimą 90 proc. Varšuvos Senųjų aktų archyvo sunaikinta. Tai sukilimą malšinusių vokiečių „nuopelnas“ – jie sudegino visą pastatą, kuriame buvo saugomas archyvas. Yra tekę šiek tiek tame archyve padirbėti, domėjaisi Varšuvos generalgubernatoriaus bylomis. Išliko tos, kurios prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui buvo išvežtos į Rusiją ir dar nebuvo atiduotos į archyvą, liko kanceliarijoje. Taip pat liko tos, kurios Varšuvos sukilimo metu buvo paklotos rūsyje

po sužeistaisiais. Todėl kai kurios bylos krauju permirkusios.

Tos bylos yra kraujo kainos. Labai simboliška.

Lenkijoje išliko didikų dvarų archyvų, o tai labai svarbus tyrinėjimų šaltinis. Valstybės decentralizacijos atvejais didikų valdos virsdavo regioniniais politiniais ir kultūriniais centrais. Tuose archyvuose yra duomenų apie visą valstybę.

Ar nepramigo istorikai

Ar kartais mūsų istorikai ir diplomatai neprasnaudė to palankaus Lietuvos momento, kai Rusijos prezidentu buvo Borisas Jelcinas. Tada Lietuvos ir Rusijos santykiai buvo labai geri, mūsų mokslininkams buvo galima dirbti Rusijos archyvuose, gal net sugrąžinti Lietuvos Metriką.

Kiek galimybės leido ir kiek istorikai buvo kvalifikuoti, tiek ir padarė. Tačiau esama įvairių istorikų. Ne tik visa tauta, bet ir istorikai kartais nelengvai išsivaduoja iš stereotipų. Ne taip lengvai viskas vyksta. Darėme, ką galėjome. Pasinaudoję tam tikru atlydžiu, iš Maskvos centrinio archyvo pirminius dokumentus apie trėmimus surinkome ir norėjome išleisti rusų kalba. Bet kai išėjau iš Lietuvos istorijos instituto direktoriaus pareigų, kai kam šovė mintis, kad leisti Lietuvoje dokumentų rinkinį rusų kalba nėra jokio reikalo. Buvo pradėta versti į lietuvių kalbą, Amerikos lietuviai padėjo leidybos reikalus tvarkyti. Tačiau Amerikoje kilo triukšmas, nes ten už gryną pinigą buvo priimta visa, kas tuose dokumentuose rašoma. O juk tie dokumentai politiškai angažuoti, parašyti ano meto terminais.

Kuo baigėsi?

Baigėsi tuo, kad neturime rusiško leidinio, kuris būtų labai naudingas, kad būtų ką diplomatams ir aukštesiems svečiams į rankas įduoti. Išsibarstė ir rusiškai norėtas išleisti tekstas. Negalėčiau net pasakyti, ar yra tie dokumentai Lietuvos istorijos institute.

Į Jūsų rankas buvo patekę ir 1941 m. ištremtųjų iš Lietuvos sąrašai, kuriuos buvo sudaręs Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Ignas Končius.

Man tik fragmentas tų sąrašų pakliuvo. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras dabar turi surinkęs gerokai daugiau ir išsamesnės medžiagos.

Kaip vertinate šio Centro atliktą ir toliau dirbamą darbą? Ar daug nuveikta?

Negaliu pasakyti, kad pažįstu šio Centro darbą. Pasiskaitau jo tyrinėtojų darbus. Labai reikalinga empirikos ir pragmatikos medžiaga. Tai naujas dalykas, tad visos informacijos dar negalime sužinoti, o ji galėtų būti labai svarbi. Kalbėdami apie 1990 metus, mūsų nepriklausomybės atkūrimą negalime prieiti prie visos informacijos. Svarbu žinoti ne vien Sovietų Sąjungos, bet ir JAV to meto veikimo scenarijus. Šį bei tą esu girdėjęs iš Stasio Lozoraičio, buvusio Lietuvos ambasadoriaus prie Šv. Sosto ir JAV, bet tai tik fragmentai.

Ar istorikams, ypač kitų šalių, prieinami JAV Kongreso, Prezidentūros dokumentai?

Didžioji Britanija ir JAV išslaptinusi archyvus net šiek tiek po Antrojo pasaulinio karo, bet ne visus. JAV yra atvira visuomenė, tad ir atvirų archyvų daugiau. To nepasakysi apie saugumo tarnybų ir panašius archyvus.

Turbūt ne mažiau 80 metų praeis, kol tie dokumentai bus išslaptinti ir legalizuoti. Kol yra gyvų žmonių, nebus skubama išslaptinti.

Gal ir gerai, kad archyvai ne visiems prieinami

Kaip vertinate Lietuvoje priimtą įstatymą, kad 50 metų neprieinami archyvuose saugomi net asmeniniai dokumentai?

Vertinu, ko gero, palankiai. Antraip prieš atskirus žmones būtų keliama visokių dirbtinių intrigu. Lietuvai vos atsikūrus atsirado tokių asmenų, kurie ėmė pardavinėti dokumentus iš archyvų ir dar grasindami: jeigu nepirksi, būsi šantažuojamas ir kompromituojamas.

Vadinasi, buvo galima tuos dokumentus išsinešti, pavogti?

Čia jau nėra ko kalbėti, kiek spėta pavogti. Kai kurie vagiliai buvo pagauti. Vienas iš tokių nutvertųjų Amerikos lietuviams siūlė pirkti dokumentus su operatyviniais duomenimis apie juos. Nelabai į tuos reikalus gilinausi, bet visa tai paliko slogų išpūdį.

Žinomi ir asmenys, pasiėmę karinę reikšmę turinčius dokumentus. Neva kasdieniam darbui, bet kur tie dokumentai šiandien?

Viena vertus, uždarytas priėjimas prie slapčių dokumentų kenkia tyrinėtojams, mokslininkams, o antra vertus, neatsakingose rankose tie dokumentai gali žaloti žmonių likimus.

Gali būti atvertas kelias įvairioms intrigoms. Kas ten atskirs, kur tikra, o kur išgalvota ar tyčia pamėtėta „informacija“. Juk ir sovietų saugumo tarnybos turėjo „vykdyti planus“, kas mėnesį privalėjo užverbuoti tiek ir tiek naujų agentų. Jeigu nepavykdavo, kartais užrašydavo ir taip, kaip joms buvo naudinga. Juk žinome, kaip buvo vykdomi gamybos ir kitokie planai. Veiklos ir darbų imitacija buvo puikiai įsisavinta, o tai virsdavo laimėjimų imitacija. KGB taip pat dirbo juk ne išskirtiniai, o tokie pat žmonės.

Ką gi, labai gaila, bet kelias iš Kupiškio į Vilnių baigėsi, visą šį laiką skyrė pokalbiui. Kelias neprailgo, o ir įvairias temas kiek sugebėjome, o kiek ir nesugebėjome, bet pagvildeno. Ačiū Jums ir geros tolesnės kloties, visų pirma sveikatos. Iki naujų pasimatymų.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Akad. Vytautas Merkys su buvusiu savo disertantu Algirdu Matulevičiumi Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje atidengiant paminklą Martynui Mažvydui

Ar tinka Vilniaus senuosius mūrus priskirti ikigotikinei architektūrai (4)

Atkelta iš 9 p.

baltišką plytų perriša mūrijimo etape. Pagal istorinius šaltinius 1324 m. rudenį Lietuvos karalius Gediminas priėmė pilyje popiežiaus legatų pasiuntinius. Galimas daiktas, kad būtent pastato M2 kurioje nors menėje.

Šia proga verta atkreipti dėmesį į vieną aplinkybę. Dabartinėje specialioje literatūroje mūsų architektūros istorikai Lietuvos aptvarinės mūro pilis (Vilniaus Žemutinė, Senųjų Trakų, Kauno pirmąją pilį, Medininkų, Lydos ir Krėvos pilis) priskiria ikigotikinei architektūrai. Nors gretimose šalyse (Livonijoje, Prūsijoje, Lenkijoje, taip pat kai kurioje Baltarusijos teritorijoje) esančios XIII–XIV a. aptvarinės pilys su tokiomis pat architektūros formomis ir baltišką plytų perriša priskiriamos ankstyvajai gotikai. Baltarusiai Krėvos ir Lydos pilis taip pat priskiria ankstyvajai gotikai, o mes jas įvardijame kaip ikigotikines. Galbūt

Polocko Šv. Sofijos soboro architektūroje šalia plintų galima rasti ir Vakarams būdingų plytų

taip yra todėl, kad iki šiol mes mažai turėjome žinių apie tą ankstyvąją Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės architektūros su baltišką plytų perriša etapą. Dabar ta ankstyvoji architektūra atsiskleidžia maždaug visame 10 ha dydžio Žemutinės pilies teritorijos plote. Akivaizdu, kad Vilniaus Žemutinėje pilyje buvo pagrindinis architektūros su baltišką plytų perriša centras, o kitos aptvarinės šio tipo pilys – Vilniaus piliai buvo periferinės. Iki šiol vis dar įvardijamoje ikigotikineje Lietuvos architektūroje sutinkamos ir romaninės, ir gotikinės formos, kurios, kaip minėta, kitose šalyse priskiriamos ankstyvajai gotikai, ar kartais pereinančiam iš romanikos į gotiką laikotarpiui.

Bendravimo su kaimynais svarba

Jeigu Vytenio ar Gedimino laikais vyksta dideli perstatymai Žemutinės pilies teritorijoje, plečiama aptvarinė siena, išplečiama ir pati pilies teritorija, vadinasi, buvo rengiamasi atremti galimą karinį pavojų. Kokį, kas tuo metu labiausiai grasė Vilniui?

Kai kurių buvusių grėsmių mes gal net nežinome, arba istorikai, remdamiesi šaltiniais, galėtų jas įvardyti. O jų, matyt, būta. Ne vien lietuviai rengė žygius į kitas šalis.

Kaip sakyta, ištekindamas dukterį Aldoną Gediminas lenkams atidavė 24 tūkst. lenkų belaisvių. Jo pirmtakas Vytenis nužygiuodavo į estų žemes, buvo išsilaipinęs net Saaremaa saloje. Nepamirškime, kad XIII a. pabaigoje jotvingius pagaliau įveikė Kryžiuočių ordinas kartu su lenkais. 1283 m. buvo paskutiniai ryškesni jotvingių mūšiai su Ordinui, deja, pralaimėti. Taigi virš Lietuvos nuolat tvėnkėsi debesys. Kaip sako kronikas, baltų žemes pietvakariuose nuolat siaubė lenkai. Šiaurėje

broliškas latvių genčių žemes XIII a. baigė užkariauti Ordinas.

Prisiminkime ir Kijevo patirtį: jam dar negrasė mongolai, o apsikrikštijęs Kijevo kunigaikštis ėmėsi statyti cerkves, įtvirtino ir Kijevo centrą. Valdovo sostapilė turėjo atitikti prestižo reikalavimus.

Nepamirškime, kad aktyviai Lietuvos valdovai bendravo su kaimynais. Traidenis išleido savo dukrą už Plocko kunigaikščio, valdžiusio Mozūrus. Taip pat ir Krokua lietuviams nebuvo nepažįstama, ypač kai į ten buvo ištekinga Gedimino dukterė Aldona. Aišku, kad prieš šias vedybas Lietuvos pasiuntiniai pabuvojo ir Plocke, ir Krokuvoje, matė, kokios ten pilys ir kiti mūro pastatai. 1326 m. Dovydas Gardinietis su lietuvių ir lenkų kariais surengė žygį į Brandenburgo markos Frankfurto miestą (prie Oderio).

Arba Vytenio laikai. Vilniaus Žemutinės pilies teritorija tuo metu sudarė apie 13 ha ploto. O Ryga XIII a. viduryje turėjo sienomis aptvertą iki 28 ha plotą. Ten ir pilis buvo, ir bažny-

čios statytos. Kai Rygos arkivyskupas susipyko su Livonijos ordino magistru, telkėsi į pagalbą pagonis lietuvius, vadovaujamus Vytenio. Rygos priemiestyje arkivyskupas net pastatė lietuviams pilaitę, kad ten stovėtų lietuvių igula. Jeigu kultų karinis konfliktas su Livonijos ordinu, Rygos arkivyskupas galėtų pasiremti lietuviams.

Visa tai sakau norėdamas parodyti, kad bendravimas su kaimynais buvo labai intensyvus, Rygos, Krokuvos ir Plocko mūrai nebuvo jokia paslaptis Lietuvos valdovams. Jie matė, kaip kaimynai gamino plytas, kas iš jų buvo statoma. Būtų keista, jei Lietuvos valdovai nepamėgintų įtvirtinti Vilniaus kaip valstybės centro.

Nieko nuostabaus, kad Gedimino sūnus Liubartas, į žentus išėjęs į Lucką, ten pradėjo statyti galingą pilį, kurią ir šandien ukrainiečiai vadina Liubarto pilimi. 10 m aukščio mūro sienos ir šandien atrodo įspūdingai. Vytautas Lucko pilį užbaigė, o didžiąją dalį pastatė Liubartas.

Vadinasi, per Lietuvą Vakaru šalims būdinga architektūra ir statybos būdas buvo perduodami ir į kitus slavų kraštus? Lietuva ne vien skolinosis, bet ir pati buvo savotiškas donoras kaimynams. Juk ir Liubarto pilis Lucke jau buvo ne bizantinės ar romaninės architektūros, bet gotikinė.

Kai Liubartas nuėjo į žentus, jau pradėta naudoti gotikinė plytų perriša. Tokį mūrą matome Vytauto laikais perstatytoje Vilniaus aukštutinėje pilyje, ar Gardine jo pastatytoje pilyje. Prūsijoje ir kituose kaimyniniuose kraštuose nuo XIV a. vidurio taip pat įsivyravo gotikinė plytų perriša. Lucko pilyje Liubarto statybininkai naudojo tokias pačias plytas, kokias matome Gardino XIV a. pabaigos pilyje, Vytauto ir Jogailos laikais perstatytoje Katedroje. Ši Katedra jau yra trečios rekonstrukcijos padarinys.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

UNIKALIAUS ŽMOGAUS UNIKALUS LIKIMAS (2)

Generolo Jono Žemaičio karo akademijos doc. dr. Romas Batūra karštai diskutuoja su prof. Broniaus Dundulio dukterimis – dr. Ieva Šenavičiene ir dr. Daiva Senuliene

Atkelta iš 6 p.

Dar daugiau – paskyrė jį istorijos mokslo laipsnių ir vardų nostrifikacijos komisijos nariu. Profesorius tapo atkurtojo Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvos istorijos instituto istorijos krypties doktorantūros ir habilitacijos komisijos nariu, dalyvavo Vilniaus universiteto humanitarinių mokslų (istorijos) daktaro laipsnio suteikimo tarybų veikloje.

Pripažinimai vienas po kito pasipylė tarsi iš gausybės rago. 1988–1991 m. B. Dundulis tapo pirmuoju atkurto Lietuvos istorijos draugijos pirmininku, vėliau išrinktas šios draugijos garbės pirmininku. 1998 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu. Šią pripažinimų seką 2000 m. liepos 5-ąją vainikavo iš Prancūzijos Lietuvos mokslininkų pasiekęs apdovanojimas: B. Dunduliui įteiktas Prancūzijos Nacionalinių nuopelnų Komandoro laipsnio ordinas. Gaila, kad pačiam apdovanojamajam gyvenimo laikrodį jau skaičiavo paskutinius jam lemtus mėnesius. Bronius Dundulis mirė 2000 m. rugsėjo 1-ąją ir amžino poilsio atgulė Antakalnio kapinėse šalia savo žmonos profesorės Pranės Dundulienės.

Iš istorijos mokslo klasikų laikų

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos doc. dr. Romas Batūra buvo I kurso studentas, kai daugiau kaip prieš pusę šimtmečio klausėsi Broniaus Dundulio paskaitų. Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete buvo šalta, auditorijos net žiemą beveik nešildytos, tad B. Dundulis skaitydavo paskaitas nenusivilkęs palto. Studentai dar nežinodami apie jo sudėtingą gyvenimo kelią ir visų aplinkybių jautė, kad B. Dundulis yra labai šiltas, geras žmogus. Beje, šios nuomonės apie profesorį R. Batūrą nepakeitė iki jo gyvenimo pabaigos.

Kalbėtojas prisiminė, kaip tik ką buvo pradėjęs dirbti Lietuvos istorijos institute, ir B. Dundulis atnešė savo kandidatines disertacijos pagrindu parašytą knygą rankraštį *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užne-*

munės XV amžiuje. Institute rankraštis buvo svarstomas. Ko gero, visiems to svarstymo dalyviams buvo akivaizdu, kad B. Dundulis yra iš tos priekario Lietuvos istorikų mokyklos „mohikanų“ – europinio lygmens lietuviškos istorikų mokyklos. Daugelis tos mokyklos atstovų buvo išblaškyti po pasaulį, kai kurie atsidūrė tremtyje, žuvo Sibire. Sunkius laikus išgyveno nenorintys dirbtinai aukštinti sovietinės epochos, net ir rašant apie seniausius laikus tekdavo reikia ar nereikia remtis rusų ir sovietiniais autoriais, liaupsinti Rusios ir Rusijos įtaką Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei ir Europai. Dirbtinė apologetika mažai ką bendro turėjo su moksliniu objektyvumu ir apskritai su mokslu.

B. Dundulis, pasak R. Batūros, įnešė tą istorijos mokslo gaivą, kuri sklido iš priekarių Zenono Ivinskio, Adolfo Šapokos, Igno Jonyno, kun. Jono Matuso ir kitų istorikų darbų, kuriuos šiandien vadiname Lietuvos istorijos mokslo klasika. Štai per B. Dundulį tą ir kitų istorikų nuostatos, darbai taip pat ir okupuotoje Lietuvoje nebuvo visiškai prarasti pokarinei studentijai ir apskritai mąstantiems žmonėms. Toli gražu ne visi pokario istorikai sugebėjo atsispirti dirbtinai peršamai prorusiškai sovietinei sampratai istorijos mokslu. B. Dundulio kandidatines disertacijos pagrindu parašytoji knyga ir šiandien R. Batūros vertinama kaip Z. Ivinskio idėjų ir praktikos tąsa Lietuvos istorijos mokslu, svarus įnašas į Lietuvos laisvės kovų pažinimą požalginėje epochoje. B. Dundulis šiame kovų su kryžiuočiais epochos darbe atskleidė ir įvertino sudėtingus to meto šaltinius – aktus, kronikas ir istoriografiją. Lietuvos istoriją ne vieną šimtmetį tyrinėjo puikūs daugelio šalių istorikai, jų darbai yra tarptautinio masto – juos vertindamas B. Dundulis įnešė ir savo indėlį į istorijos mokslą.

Lietuvos laisvės kovų istorija

Lyg ir suvokiame reikšmingą Žalgirio mūšio 1410 m. svarbą Lietuvos ir dalies Europos istorijai, bet R. Batūra skatina nepamiršti ir to, kas vyko po šios pergalės. O vyko labai svarbūs įvykiai. Lietuvai reikėjo padėti nepaprastai daug karinių, diplomatinų ir

dvasinių pastangų norint atlaikyti Vokietijos imperijos ir Teutonų ordino besitiesiantį tarptautinį spaudimą, kovoti kitokiomis nei ligi tol priemonėmis. Lietuva atsispyrė milžiniškai tarptautinei jėgai, kuri visais įmanomais būdais siekė prie Baltijos jūros įkurdinti Ordino valstybę. Jeigu tą užduotį būtų pavykę įgyvendinti, Europos rytuose prie Baltijos būtų išaugusi neįtikėtina pasaulinė karinė jėga. O kad to neįvyko, šlovė ir garbė mūsų protėviams.

Kartu R. Batūra atkreipė dėmesį į dar vieną labai svarbų mūsų istorijos aspektą, kuriam kartais gal nesame labai atidūs. Požalginė Lietuva to meto Europai davė ne tik karinio ginklo jėgas, bet ir didžios tolerancijos pamoką. Vytauto ir Jogailos europinė diplomatija buvo nukreipta ir į tai, kad būtų užtikrinta tautų teisė savarankiškai gyventi savo teritorijoje. Pakaktų prisiminti Lietuvos ir Žemaičių diplomatines pastangas Konstanco suvažiavime.

Kiek apie visa tai susimąstome? Tikriausiai ne taip dažnai, kiek reikėtų. Dar geriau būtų, jeigu visa tai būtų ne priešokio, bet giliai mumyse glūdintis istorinės atminties imperatyvas ir kad tas žinojimas skleistųsi ne vien tarp lietuvių, bet ir tarptautinėje erdvėje. Ar ne to siekė prof. B. Dundulis, kuris savo tyliu kasdieniu istoriko darbu pačiose nepalankiausiose Lietuvos istorijos mokslui aplinkybėse sugebėjo išsaugoti tvirtą garbingo mokslininko moralinį ir dalykinį nugarkaulį, niekur nepasidavęs akimirks silpnumui, netapęs valdžios įnagių, diskredituojančiu Pirmosios nepriklausomos Lietuvos valstybės istorijos mokslu.

Taigi pokariu parašytas istoriniai darbai B. Dundulis mums išskyla kaip asmenybė, kuri netelpa vien į napoleonmečio tyrinėjimo rėmus, bet sugebėjusi parodyti ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vaidmenį kartu su Lenkija sustabdant Teutonų ordino skverbimąsi į Rytus, veikusi ne vien karine jėga, bet ir diplomatinėmis priemonėmis, pasitelkusi moralinio poveikio krikščioniškas vertybes, kai reikėjo apginti savo teises būti lygiais Europos krikščioniškos bendrijos narėmis.

Kai kurie šios kovos aspektai atsisipindi ir B. Dundulio gal daugiau mokslo populiarinimo knygoje *Lietuvos kova dėl Baltijos jūros*. Šioje knygoje pratęsta ta pati mintis jau Lietuvos kovų su Švedija pagrindu. Tegu ir nedidelės apimties knygoje B. Dundulis svariai pratęsė Lietuvos laisvės kovų dėl Baltijos jūros periodą iki XVIII amžiaus.

R. Batūra kaip labai svarbias B. Dundulio knygas taip pat išskyrė tokias monografijas kaip *Lietuvos kova dėl savarankiškumo XV amžiuje* ir *Lietuvos užsienio politika XVI amžiuje*. Šios monografijos pasižymi ir šaltinių, ir tarptautinės istoriografijos apibendrinimu, ko iki B. Dundulio labai stigo Lietuvos istorijos mokslui ir visuomenei.

Apibendrinant būtų galima pasakyti, kad B. Dundulis Lietuvos laisvės kovų periodą išplėtė nuo vikingų laikų iki XVIII a. pabaigos. Tai vertinga ne tik Lietuvos mokslui ir visuomenei, bet ir tarptautiniam mokslui, nes ir kitų šalių istorikai jau negali apeiti Broniaus Dundulio darbų, priversti juos cituoti, pateikti lietuviškos istoriografijos poziciją į aptariamus įvykius ir reiškinius.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĒMIMO
FONDAS

Media Support Foundation

Mokslo Lietuva 2009 m. vykdo Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo remiamą projektą *Mokslui. Kultūrai ir visuomenei*.

Studijos Malaizijos universitete – inovatyvaus mokslo galimybė

Tarptautinis Limkokwing kūrybinių technologijų universitetas (Limkokwing University of Creative Technology) plečiasi į Europos rinkas ir skiria dalį stipendijų lietuviams bakalauro studijoms Kuala Lumpur, Malaizijoje.

Limkokwing yra vienas sparčiausiai besivystančių universitetų Pietryčių Azijoje, turintis padalinių Azijoje (Malaizijoje, Kinijoje, Indonezijoje ir Kambodžoje), Europoje (Didžiojoje Britanijoje), Afrikoje (Botsvanoje, Lesote ir Svazilande). Netrukus atvers duris ir JAV, Niujorke.

Limkokwing universitete visame pasaulyje studijuoja 25 tūkst. studentų iš 144 valstybių. Universitete galima studijuoti tarptautinį verslą, komunikacijas, informacines technologijas, žurnalistiką, kompiuterinių žaidimų kūrimą, 3D animaciją, dizainą, architektūrą, urbanistinį planavimą, multimedijų meną, grafinį dizainą ir kitų kūrybinių technologijų sričių programas.

Mėgstamos studijos

Pirmasis studentas pasinaudojęs galimybe studijuoti ir gyventi egzotiškoje Malaizijoje yra Simas Balčiūnas. „Games Art Development arba Kompiuterinių žaidimų dizaino studijas jau senokai turėjau taikiklyje, bet tai tebuvo svajonė. Kai perskaičiau straipsnį apie Limkokwing universitetą ir skiriamą stipendiją, galvoje pradėjo kirbėti, užti – nepasinaudoti šia proga tiesiog negalima!“ – apie savo apsisprendimą pasakojo lietuvis. Simas studijas pradėjo Lietuvos dailės akademijoje, pasirinkęs skulptūros specialybę. Tačiau neaiški padėtis dėl mokslo reformos ir vis dažnesni pranešimai apie ekonominę krizę studentui padėjo priimti sprendimą studijas baigti užsienyje. Galimybė gauti stipendiją, studijuoti mėgstamą dalyką, keliauti ir pažinti skirtingas kultūras paskatino Simą atvykti į Malaiziją.

„Pirmąsias savaites šypsodavau, kai pamąstydavau, kad aš čia tikrai mokausi. Visas universitetas tiesiog kupinas kūrybingumo dvasios,“ – savo išpūdžiais dalijasi Simas. Limkokwing universitetas, įkurtas 1991 m., buvo viena pirmųjų mokslo institucijų, sutelkusių dė-

Limkokwing universiteto Kuala Lumpur (Malaizija) architektūrinio ansamblio fasadinė dalis

mesį į kūrybiškumą ir inovacijas technologijose bei akcentavusių šių įgūdžių tobulinimą. Lygindamas skirtingų šalių studijas, Simas teigia, kad didžiausias Limkokwing ir Lietuvos universitetų skirtumas yra tas, kad labai daug praktinių užduočių: „Teorijos yra tiek, kiek reikia, svetur ji pateikiama ne iš pasenusių vadovėlių. Studijų programos dažnai atnaujinamos. Vyksta aktyvūs susitiki-

tumai ir užmegzti naujas pažintis su žmonėmis iš viso pasaulio.

Anglų kalbos kursai

Be kvalifikacijos diplomo, bakalauro ir magistro studijų, Limkokwing universitete organizuojami anglų kalbos kursai ne tik Limkokwing universiteto studentams, bet ir moksleiviams ar studentams iš viso

pasaulio. Šiuose kursuose pirmoji lietuvaitė buvo Justina Gecevičiūtė. „Mokytis anglų kalbos į Limkokwing universitetą atvykau 2008 m. liepą. Susidomėjau galimybe dalyvauti anglų kalbos stovykloje ir suderinti tai su atostogomis“, – pasirinkimu džiaugiasi Justina. Studijų metu mergina turėjo galimybę dalyvauti mados šou, fotografijų parodose, koncertuose. „Mačiau, kad universiteto studentai skatinami veikti, kurti ir jiems suteikiamos puikios sąlygos saviraiškai. Linksmi ir naudingai praleidau laiką, parsivežiau nuostabių prisiminimų!“ Dauguma Justinos kolegų buvo iš Indonezijos, Kinijos, Saudo Arabijos – šalių, tolimų Europai ir turinčių

Mokslo Lietuvos redakcija gavo elektroninį laišką iš Eglės Zuzevičiūtės, kuri stažuojasi Limkokwing universitete (Limkokwing University of Creative Technology) Malaizijoje, tarptautiniame Marketingo skyriuje. Tad nieko nuostabaus, kad siekia užmegzti kuo aktyvesnį bendradarbiavimą su Lietuvos universitetais ir mokyklomis.

Kadangi operatyviausios ir patikimiausios informacijos sklaidimo šaltinis yra populiariausi mokslo leidiniai, Eglė susirado *Mokslo Lietuvą*. „Jūs laikraštis internete nesunkiai pasiekiamas, galima skaityti visus dominančius straipsnius. Būtų gaila prarasti tokį leidinį, tikiuosi, kad sulauksite daugiau prenumeratorių“, – rašo redakcijai Eglė Zuzevičiūtė. Jos siūlomame ir *Mokslo Lietuvoje* spausdinamame straipsnyje pateiktos žinios apie Limkokwing universitetą ir jame studijuojančių lietuvių išpūdžius.

Spausdindami šį straipsnį nesiekiamo atplėšti Lietuvos jaunimo nuo studijų gimtojoje šalyje, tačiau susipažinti su tolimos Malaizijos universitetu gal visai ne pro šalį.

Mokslo Lietuvos redakcija

mai tarp dėstytojų ir studentų atstovų, siekiant išsiaiškinti visus trūkumus ir juos kuo greičiau pašalinti. Taigi studento nuomonė tikrai svarbi ir vertinama. „Daugelyje pasaulio šalių universitetas pripažintas kaip inovatyvumo ir kūrybiškumo pavyzdys. Apple Mac kompiuterių laboratorijos, elektroninė biblioteka, patyrę ir daug praktikos paskaitose taikantys dėstytojai iš viso pa-

saulio, artimas bendradarbiavimas su žmonėmis, kurios teikia realius užsakymus universiteto studentams – aspektai, garantuojantys studijų kokybę ir universiteto pripažinimą Limkokwing kūrybinių technologijų universitete.

Tarptautinė mainų programa

Dar viena lietuvė į Limkokwing universitetą atvyko vienam semestriui, dalyvaudama tarptautinėje mainų programoje. Kristina Kravčuk, baigusi bakalauro studijas Lietuvoje, mokslus tęsia Danijoje, kur studijuoja multimedijos dizaino bei komunikacijos specialybę. Kristina, kalbėdama apie studijas Lietuvos, Danijos bei Malaizijos universitetuose, teigia, kad Limkokwing universitetas išsiskiria savo novatoriškumu bei orientavimusi į praktines užduotis. „Sunkiai rasi tokį universitetą, kuris skirtų užduotį sukurti užsklandą MTV Azijos kanalui ar fotografuoti Viktorijos Secret apatinių drabužių kolekcijos pristatymą ir būti įvertintam ekspertų“, – užduotimis žavisi Kristina. Jos pasirinkimą vykdyti į tolimą kraštą lėmė galimybė suderinti mokslus, pažintines keliones, pažinti kultūros skir-

skirtingas kultūras. „Studentai šiltai sutinka: jei tik noriai bendrauji, nori susipažinti su naujais žmonėmis, kurie taps draugais ar verslo partneriais, – Limkokwing universitetas puikusia vieta studijuoti. Nors į Malaiziją atvykau viena, tačiau nė minutės nesijaučiau vieniša“, – šiltais prisiminimais dalijosi Justina.

Azija? Europa? Afrika?

Limkokwing universitetas be įvairių, Lietuvoje dažnai dar nesiūlomų studijų, vykdo unikalią programą „Globali klasė“ (*Global classroom*): baigti trejų metų bakalauro studijas studentai turi galimybę skirtingose šalyse esančiuose Limkokwing universiteto padaliniuose. Pavyzdžiui, architektūros studentas pirmus metus praleidžia Malaizijoje, antrus studijų metus – Botsvanoje, trečius – Didžiojoje Britanijoje. Ši programa suteikia unikalią galimybę be diplomo įgyti ir neįkainojamą tarptautinę patirtį: pažinti skirtingų šalių kultūrą, keliauti, suvokti studijuojamo dalyko įvairiapusį, bendrauti su įdomiais ir patyrusiais dėstytojais.

Eglė Zuzevičiūtė

Daugiau informacijos apie universitetą galima rasti universiteto interneto puslapyje www.limkokwing.edu.my, arba klausimus siųsti Lietuvos atstovei Limkokwing universitete el. paštu: egle@limkokwing.edu.my

Mes – Kristina Kravčuk, Eglė Zuzevičiūtė, Simas Balčiūnas – studijuojame Limkokwing universitete

Norintiems susirasti Malaiziją

Tarptautinė mokslinė konferencija Lvovo religijų istorijos muziejuje

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ
(Šiaulių universitetas)

Lvovo religijų istorijos muziejus, pasitelkdamas kitas institucijas, 2009 m. gegužės 12–15 dienomis suorganizavo jau XIX tarptautinę konferenciją *Religijų istorija Ukrainoje*, kurioje nagrinėtos aktualios mokslo ir religijos temos.

Lvovo religijų istorijos muziejus įsikūręs buvusiam dominikonų vienuolyne, statytame XIV–XVII amžiuje. Bažnyčia perstatyta 1749 metais.

Sovietmečiu bažnyčia ir vienuolynas naudotas sandėliui, o 1970 m. čia įsikūrė Lvovo istorijos muziejaus Religijos istorijos ir ateizmo skyrius, po trejeto metų tapęs Ateizmo muziejumi (primintina, kad ir Lietuvoje, Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčioje, buvo įrengtas Ateizmo muziejus).

Keičiantis politinei situacijai, šis muziejus, vienas pirmųjų panašaus profilio įstaigų Ukrainoje, 1989 m. pasivadino Religijų istorijos muziejumi.

Muziejuje funkcionuoja per 10 įvairių skyrių, yra leidykla *Logos* bei filijos (padaliniai) Černovograde ir Sokalio vietovėje, taip pat Religijotyros institutas.

Lvovo religijų istorijos muziejus itin išgarsėjo Ukrainoje organizuodamas kasmetes tarptautines mokslines konferencijas, kurioms pradžią davė atgauta nepriklausomybė.

Straipsnio autorė jau treči metai dalyvauja šio muziejaus organizuojamose konferencijose, supažindindama Ukrainos ir kitų kraštų mokslininkus su Lietuvoje aktualia religine tematika: 2007 m. perskaitytas pranešimas *Arkvyskupas Mečislovas Reinas ir vyskupas Volodymyras Sterniukas: religinės-istorinės paralelės*; 2008 m. – *Lvovo Religijų istorijos muziejaus veiklos atspindžiai Lietuvoje periodikoje*.

2009 m. į XIX konferenciją, kurioje dalyvavo daugiau nei 200

Konferencijos organizatoriai su prelegentėmis iš Lietuvos: iš dešinės – Lvovo religijų istorijos muziejaus direktorė Zorjana Bilyk, jos pavaduotoja Lilija Moravska, prof. Jaroslavas Daškevičius, Lvovo religijų istorijos muziejaus filijos – Religijotyros instituto – direktorė Marija Omelčuk, dr. Aldona Vasiliauskienė ir sesuo Kristina Dirvonskytė

mokslininkų (iš jų 102 atvyko iš kitų Ukrainos vietų ir užsienio: Baltarusijos, Lenkijos, Rusijos, Slovėnijos), buvo pakviestos ir dvi prelegentės iš Lietuvos – Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto Katalikų tikybos katedros magistrė Kristaus Karaliaus seserų kongregacijos postulantė sesuo Kristina Dirvonskytė ir Šiaulių universiteto istorijos mokslų daktarė Aldona Vasiliauskienė.

Buvo parengti du pranešimai: bendras sesers K. Dirvonskytės ir dr. A. Vasiliauskienės pranešimas *Lietuvių piligrimystė su kryžiumi XIX–XX amžių riboje* ir dr. A. Vasiliauskienės pranešimas *Lietuvių piligrimystė su kryžiumi XIX–XX amžių riboje* ir dr. A. Vasiliauskienės pranešimas *Lietuvių piligrimystė su kryžiumi XIX–XX amžių riboje* (prof. Jaroslavas Daškevičius), *Ukrainiečių religinio pluralizmo fenomenas* (prof. Anatolijus Kolodnyj), *Naujos religijos nūdienos Ukrainoje* (prof. Liudmila Fylypovič), *Religinės savimonės ekologinis aspektas* (kunigas Olegas Girnykas).

Pranešėjos iš Lietuvos, sveikindamos konferencijos dalyvius, dėkojo už galimybę dalyvauti šiame mokslo forume, pagrindinėms konferencijos organizatorėms – Lvovo religijų istorijos muziejaus direktorei Zorjanai Bilyk ir to paties muziejaus Religijotyros instituto direktorei Marijai Omelčuk – įteikė lietuviškos duonos *Milžinė* ir kitų suvenyrų.

Religijų istorijos tyrimų tematiką, gebėjimą atsiliiepti į aktualias nūdienos problemas liudija pranešimai, skaityti plenariniame posėdyje, apskritųjų stalų derybose, šešiose sekcijose (*Ikrikščioniškas laikotarpis, pagonybė; Krikščionybė Ukrainoje: viduramžiai, renesansas ir naujieji laikai; Dvasiniai ir politiniai iššūkiai XX–XXI amžiuose; Religinė mintis Ukrainoje; Rytų religijos; Sakraliniai paminklai*). Pastebėtina, kad kiekviena sekcija pagal tematiką skilo į kelis pogrupius.

Plenarinio posėdžio pranešimų temos *Ukrainos Graikų katalikų Bažnyčios istorijos tyrimų problemos naujausiais ir naujaisiais amžiais* (prof. Jaroslavas Daškevičius), *Ukrainiečių religinio pluralizmo fenomenas* (prof. Anatolijus Kolodnyj), *Naujos religijos nūdienos Ukrainoje* (prof. Liudmila Fylypovič), *Religinės savimonės ekologinis aspektas* (kunigas Olegas Girnykas).

Šios konferencijos metu ypatingo dėmesio sulaukė apskritasis stalas, skirtas pagrindžio (katakombų) bažnyčiai, jos išėjimo iš pagrindžio 20-mečiui. Ilgų, karštų diskusijų sulaukė bandymai suskaldyti vienuolių bazilijonų ordiną ir kitos problemos. *Apskritojo stalo Religija–techni-*

nės priemonės–bendruomenė ir Ekologinės problemos mokslo ir religijos bendradarbiavimo kontekste Ukrainoje posėdžiuose nagrinėti įvairūs ekologijos, mokslo, švietimo, technikos klausimai.

Dėmesio sulaukė ir pranešimai iš Lietuvos. Ir neatsitiktinai. Kankinių kėlimas į Altorių garbę svarbus ir Ukrainoje. O jie šioje srityje daug nuveikė – per nepriklausomybės pirmąjį dešimtmetį ukrainiečiai – Rytų apeigų katalikai – sugebėjo ne tik pradėti, bet ir baigti Beatifikacijos (Kėlimo į Altoriaus garbę) bylas. 2001 m. popiežius Jonas Paulius II lankydamasis Ukrainoje paskelbė palaimintaisiais ir šventaisiais 28 asmenis. Mes iki šiol turime pradėję tik 8 bylas. Vėlyviausia moteriai užvesta byla – Dievo Tarnaitės Barbaros Žagarietės-Umestauskaitės Beatifikacijos byla, o daugiau kaip tris šimtus metų besitęsiantis pamaldumas (liaudis ją vadina šventąja) – unikalus atvejis katalikiškajame pasaulyje. Tad pranešimas *Barbora Žagarietė – liaudies pamaldumo išskirtinio reiškinio atspindys žiniasklaidoje (1990–2009)* buvo įdėmiai išklausytas, susidomėta Šiaulių vyskupo Eugenijaus Bartulio organizuojamomis ekspedicijomis liaudies pamaldumo tąsai tirti, šiltai priimti ekspedicijos dalyvių užrašyti liudijimų pavyzdžiai. Klausiusieji pranešimo taip pat pageidavo, kad būtų sudarytos galimybės dalyvauti Barbora Žagarietei Lietuvoje organizuojamose konferencijose.

Pranešime *Lietuvių piligrimystė su kryžiumi XIX–XX amžių riboje* pateikta medžiaga ne tik apie lietu-

vių piligrimystę su kryžiumi mūsų šalyje ir už jos ribų: į Romą, Šventąją Žemę, kelionė iš Lurdo į Šiluvą, taip pat rastos paralelės su Ukrainos Padėkos kryžiumi, kuris 2008 m. vasarą viešėjo Lietuvoje (Vilniuje, Anykščiuose, Kaune, Šiauliuose, Žagarėje).

Konferencijos metu pristatyta knyga, kurią išleido Lvovo religijų istorijos muziejus *Tikėti Ukraina. Iš grafo Michailo Tiškevičiaus laikų*. Knygos pristatyme kalbėjusieji iškėlė grafo M. Tiškevičiaus (1857–1930), tapusio pirmuoju Ukrainos diplomatu Vatikane, veiklos svarbą Ukrainos valstybingumo išskėlimui ir stiprinimui.

XIX *Religijų istorija Ukrainoje* konferencija baigta išvažiuojamuoju posėdžiu – ekskursija į Olesko pilį, kurioje gausu eksponatų (čia saugomas ir Barbaros Radvilaitės biustas), paminint muziejaus darbuotojų dieną Ukrainoje.

2009 m. konferencijos *Religijų istorija Ukrainoje* pranešimai, moksliniai straipsniai pateikti dviejose knygose (pirmoji knyga – 1008 p.; antroji – 780 p.). Pirmojoje knygoje (p. 231–241) išspausdintas straipsnis, skirtas Barbaros Žagarietės asmenybei, liaudies pamaldumo šiai Dievo tarnaitėi nenutrūkstamą tąsą, Barbaros vardo populiarinimui Lietuvoje (straipsnyje 3 schemas), santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Kito pranešimo *Lietuvių piligrimystė su kryžiumi XIX–XX amžių riboje* medžiaga bus išspausdinta Muziejaus leidžiamame mokslinių straipsnių rinkinyje *Almanachas*.

Lietuvos lazerių pramonės sektorius pernai išaugo 16 proc.

Lietuvos lazerių pramonė 2008 m. išlaikė pastarųjų metų augimo tempą ir, palyginti su 2007 m., pasiekė 16 proc. didesnį produkcijos pardavimą. Didžiąją dalį pajamų Lietuvos įmonės uždirba kurdamos lazerius mokslinių tyrimų rinkai – lietuviški lazeriai ir jų komponentai sudaro beveik 10 proc. visos rinkos.

Remiantis Lazerių ir šviesos mokslo bei technologijų asociacijos (LŠMTA) leidiniu *Lazerių technologijos Lietuvoje. Pramonė. Mokslas. Studijos. 2009*, šalies lazerių sektorius taip pat yra nusitaikęs į naujas pramonės rinkas. Iš viso Lietuvos lazerių įmonės 2008 m. eksportavo 86 proc. sukurtos produkcijos.

Pasak LŠMTA prezidento prof. Algio Piskarsko, lazerių sektoriaus perspektyvos Lietuvoje išlieka optimistinės net ir pasaulio ekonomikos nuosmukio sąlygomis. „Ekonomiškai išsivysčiusios šalys būtent gamybos technologijų atnaujinimą laiko išeitimi iš užklupusios krizės, todėl nemažina finansavimo pažangiems moksliniams tyrimams. Be to, lazeriai tampa ypač paklausūs didinant gamybos efektyvumą ir spartą, jie plačiai naudojami ir saulės elementų gamyboje“, – sakė prof. A. Piskarskas.

Nuo 2003 m. Lietuvos lazerių sektoriaus pardavimas išaugo beveik 2,5 karto, įkurtos šešios naujos įmonės. Pasak LŠMTA vykdomojo direktoriaus Rimanto Kraujalio, absoliučiais skaičiais lazerių pramonės dalis bendroje Lietuvos ūkio struktūroje vis dar nėra didelė, tačiau santykiniais parametrais ji stipriai lenkia šalies pramonės vidurkį.

„Lazerių sektoriuje kuriama pridėtinė vertė sudaro net du trečdalius produkcijos kainos, o darbo našumas Lietuvos lazerių pramonėje daugiau kaip du kartus viršija šalies ūkio našumą. Būtent dėl tokio efektyvumo galime sėkmingai konkuruoti pasaulinėje rinkoje“, – pabrėžė R. Kraujalis.

Pasak prof. A. Piskarsko, lazerių klasteris Lietuvoje gali būti pavyzdys – glaudžiai bendradarbiaudami mokslas ir verslas be užsienio investicijų sugebėjo pasiekti, kad Lietuvo-

je sukurti lazeriai, jų komponentai ir įranga būtų eksportuojami į beveik visas ekonomiškai išsivysčiusias šalis.

LŠMTA leidinio *Lazerių technologijos Lietuvoje* duomenimis, pastaraisiais metais vis plačiau šios inovacijos diegiamos šalies ūkyje, moksle ir medicinoje. 2003 m. Lietuvos lazerių sektoriaus įmonių pardavimas šalies rinkoje sudarė tik 8 proc., o 2008 m. šis rodiklis išaugo iki 14 procentų.

Šiuo metu Lietuvoje veikia 14 lazerių technologijų įmonių. Šiame sektoriuje iš viso dirba daugiau kaip 440 aukštos kvalifikacijos specialistų, iš jų net 8 proc. – mokslų daktarai.

Lazerių ir šviesos mokslo ir technologijų asociacija vienija šalies mokslo institucijas (Vilniaus universitetą ir Fizikos institutą) ir šešias lazerių pramonės įmones (*Altechna, Eksma, Ekspla, Optida, Standą, Šviesos konversija*).

2009 m. *Mokslo Lietuvos* Nr. 9 pokalbyje su Violeta Rutkauskiene *Kas sieja slobiną ir dvigubąjį kryžių (5)* prie iliustracijų įšivėlė klaida. Pirmosios iliustracijos (viršuje) aprašas turėtų būti toks: *Vytauto Didžiojo sarkofago kopija, dovana prezidentui Antanui Smetonai. Saugoma Kaino istorinėje prezidentūroje (Stanislovo Sajausko nuotrauka)*. Trečiosios nuotraukos aprašas: *1930 m. Čekoslovakijoje pagamintas šarvuoto plieno sarkofagas Vytauto Didžiojo palaikams saugoti. Saugomas Signatarų namuose Vilniuje. Atsiprašome skaitytojų už netikslumus.*

Septintosios monografijos sutiktuvs

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros profesorius, habilituotas mokslų daktaras Algirdas Povilas Ažubalis septynioliktąjį gimtadienį ir penkiasdešimt antrąsias pedagoginės bei keturiasdešimtąsias mokslinės veiklos metines pasitinka kompiuterinės monografijos *Logika ir mokyklinė matematika* sutiktuvs. Tai septintoji šio garbaus, kryptingai darbštaus mokslininko monografija. Ir visos, išskyrus šeštąją – *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, kurią parengė kartu su kolegomis R. Kazlauskaite-Markeliene, A. Petrauskaite, B. Puzinavičiumi, F. Žigaru, skirtos matematikos didaktikos klausimams.

Pirmoji A. P. Ažubalio monografija *Iš Lietuvos matematinio švietimo skaitytojus pasiekė 1993 m.* (antrasis papildytas leidimas – 1997 m.). Po jos sekė *Matematikos mokymo lietuviškoje mokykloje raida (XIX a. pr.–1940 m.)*, *Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr.–1940 m.)*, *Matematikos didaktika Lietuvos pedagoginėje periodikoje (1945–1990 m.)*. Be to, profesoriaus plunksnai priklauso penkios mokomosios knygos, per 300 mokslinių, metodinių ir mokslo populiarinimo straipsnių. Mokslininkas parengė pranešimus daugiau kaip šimtui tarptautinių ir šalies mokslinėms konferencijoms.

Moksliniais tyrimais jubilias susidomėjo dar studijuodamas Vilniaus pedagoginiame institute. Pirmąsias savo išvalgas jis apibendrino 1968 m. diplominiame darbe *Programuoto mokymo elementai šeštos klasės algebras kurse*. Matematinis

tyrimus tęsė mokytojaudamas bei vadovaudamas Telšių rajono Lauksodos, Mitkaičių, Degaičių aštuonmetėms, Ubiškio vidurinei, dirbdamas Respublikiniame mokytojų tobulinimosi institute, įvairiose šalies aukštosiose mokyklose. Pirmuosius mokslinio tyrimo, eksperimento rezultatus apie programuoto mokymo taikymą matematikos bei kitų dalykų pamokose ir rezultatus jis skelbė pedagoginėje spaudoje, kiekvieną kartą aptardamas šios plačios didaktikos temos atskiras potemes. Visą gausiai sukauptą medžiagą Algirdas Povilas Ažubalis, dirbdamas Vilniaus Gedimino technikos universitete, 1997 m. apibendrino edukologijos daktaro disertacijoje, aptardamas programuotą mokymą kaip reikšmingą diferencijuoto mokymo priemonę.

Mokslininkas nevengia ir mažesnės apimties rašinių. Tokių iki šių metų pradžios parašė 176 sostinės, miestų bei rajonų laikraščiams, žurnalams. Šiais rašiniais jis skaitytojams pristato matematikos mokslininkus, šio dalyko didaktus, geriausias matematikos mokytojus, apie kuriuos šiandienos žmonės beveik nieko nežino arba baigia juos užmiršti.

Toks mokslininko dėmesys savajai profesijai, specialybei nepaprastai jaudina. Šis tikro matematikos riterio elgesys labai vertingas ir sektinas kiekvienam, kuris gerbia, brangina savąją specialybę.

Algimantas NAKAS, Julius NORKEVIČIUS

Atkelta iš 2 p.

vaidinami mokykliniuose teatruose.

Mums ne mažiau svarbu, o gal net ir svarbiausia tų mokyklinių teatrų savitumas, specifika. Būtent Vilniaus universiteto ir Lietuvos MA bibliotekose saugoma daug to mokyklinio teatro dramų ir tai nėra atsitiktinis dalykas. Tose dramose Lietuvos istorijos siužetai užima svarią vietą. Mokyklinio teatro spektakliai buvo vaidinami lotyniškai, spektaklius žiūrėjo ir miestiečiai, ne vien šviesuomenė, tad nemokantiems lotynų kalbos spausdintos vaidinimo siužetų santraukos. Šiandien tos santraukos tyrinėtojams padeda susiorientuoti, kokie tai buvo spektakliai, kokie siužetai populiariausi ir t. t. Pasak V. Zaborskaitės, Lietuvos istorijos temomis buvo parašytos 25 dramos – bent tiek pavyko aptikti. Tai sudaro apie penktadalį visų istorinių dramų.

Lenkų, lietuvių ir kitų šalių tyrinėtojams pavyko atskleisti, kad A. Vijūko-Kojalavičiaus ir M. Strijkovskio veikalais Lietuvos mokykliniame teatre daugiausia ir buvo remiamasi. Pagal V. Zaborskaitės skaičiavimus, A. Vijūko-Kojalavičiaus *Lietuvos istorija* davė pagrindą aštuoniems siužetams, dviem siužetams buvo panaudota informatyvi jo knyga *Įvairenybės apie Bažnyčios būklę LDK*. Šiam istorikui būdingą istorijos supratimą galima atsekti ir mokyklinio jėzuitų teatro spektakliuose.

Valdovą rinkosi pagal bičių pavyzdį

Ką iš konkrečių siužetų galima išskirti? V. Zaborskaitė priminė Vaidevučio siužetą, kuris nukelia žiūrovus į 366 metus. Pralaimėję karą alanai, heruliai ir gepidai atsiduria prie Reino. Vedami Litalano (Littalanum) alanai ir heruliai traukiasi į Prūsiją, kur kyla sumaištis. Vaidevutis (Veidewutas) siūlo pagal bičių pavyzdį rinkti vieną valdovą, įveda visiems privalomas taisykles. Pagaliau pasiskelbia vyriausiu žyniu – Krivių Krivaičiu (Krive Kriveito), o svarbiausia šventove tampa Romuva (Romnove). Alanų karalystę paveldi Vaidevučio vyriausias sūnus Litalanas (Littalannas) arba Litvonis... Veikalas skirtas pažangai, mokslui, kultūrai išaukštinti. Pasielkus *Laterna magica* pro žiūrovus praeina vėlesnių amžių Lietuvos valdovų eiseną, Vaidevutis tartum nuspeja Lietuvos istorijos ateitį.

Mokyklinio teatro dramose neapeiti žymiausi didieji Lietuvos kunigaikščiai. Vytautui skirtos net kelios dramos. V. Zaborskaitė atkreipia dėmesį į Vytauto asmenybės interpretaciją tose dramose: tai nėra apoteozė, kuri sutinkama kad ir M. Strijkovskio kronikoje – esą jis buvęs Heraklis jėga, Leonidas drąsa, Krezas turtu, o visus pralenkdamas vaišingumu... Pagal A. Vijūko-Kojalavičiaus *Lietuvos istorijos* interpretaciją dramose Vytauto ambicijos vertinamos kritiškai, o tai atitiko ir to meto mokyklinio teatro

LIETUVOS ISTORIJS KUNIGAİKŠCIO SUKARTIS

Prof. Vanda Zaborskaitė tyrinėjo A. Vijūko-Kojalavičiaus „Lietuvos istorijos“ įtaką Lietuvos jėzuitų mokykliniame teatre

siektas didaktines užduotis. Net ir nepavykęs Vytauto karūnavimas pateiktas tarsi tai būtų Dievo bausmė už pernelyg dideles valdovo užgaidas.

Skirgaila kitoje dramoje pateikiamas kaip neigiamas personažas. Algirdas interpretuojamas kaip totorių nugalėtojas, apskritai santykiai ir kovos su totoriais jėzuitų mokykliniame teatre buvo perteikiamos kaip aktualija, nes XVII a. krikščioniškai Europai dažnai teko susiremti su turkais. Pergalingų kovų su totoriais epizodai iš A. Vijūko-Kojalavičiaus *Lietuvos istorijos* žiūrovų turėjo būti priimami kuo palankiausiai. Nagrinėdama XVII a. mokyklinio teatro dramą V. Zaborskaitė daro išvadą, kad A. Vijūko-Kojalavičiaus LDK istorijos interpretacija buvo veiksminga to meto visuomeninei sąmonei.

Dabartinė Lietuvos visuomenė prie šių temų ir interpretacijų dar turės progos grįžti, nes lietuvių literatūros ir tautosakos institutas pirmą kartą mūsų kultūros istorijoje baigia rengti LDK mokyklinio teatro dramų rinktinę – apie tai priminė Sigita Narbutas. Tų dramų sudarytoja, vertėja ir būsimo knygos autorė – prof. Eugenija Ulčinaitė.

Vienas trijuose asmenyse

Laukdamas forumo Sigita Narbutas prisipažino svarstęs, ką galėtų atsakyti jauniems žmonėms, jeigu jie paklaustų, kuo šiandien juos galėtų sudominti Kojalavičius? S. Narbutas priėjo prie paradoksalių, bet svarbių išvadų. Padėjo jam Ciceronas. Šis didis vyras svarstė, kas yra jo laikų romėnai, į ką turėtų orientuotis, kokias pareigas rinktis, apskritai kokius siekius turėtų užsibrėžti ir kokius darbus nuveikti. Kiekvienai kartai svarbūs klausimai, nieko nuostabaus, kad ir Sigita pats sau pamėgino į juos atsakyti. Sudarė svarbiausių pareigų ir darbų triadą. Pagal S. Narbutą, tiek senaisiais, tiek mūsų laikais didžiausios pagarbos nusipelno kunigo, kūrėjo ir pedagogo darbas, nes jie daugiausia triūsia ruošdami visuomenę ateičiai. Pedagogas rengia

jaunąją kartą, kūrėjas visuomenei perteikia vertybių suvokimą, o kunigas bendriją ir tautą taip pat ruošia ateičiai išlaikydamas žmogaus ir kiekvienos mažos bendruomenės ryšį su Dievu.

S. Narbutas pateikė ir konkrečias pavardes, kurios bene labiausiai atitiktų jo paties susidarytą trijulę. Iš kunigų rinktųsi monsinjorą Kazimierą Vasiliauską, iš kūrėjų – poetą Vincą Mykolaitį-Putiną, iš pedagogų – prof. Meilę Lukšienę. Štai tėvas Albertas Vijūkas-Kojalavičius priklausė tai didžiųjų asmenybių epochai, kai dar buvo galima būti iš karto ir kunigu, ir pedagogu, ir kūrėju. Jis pats sugebėjo aprėpti šias tris veiklos sferas, todėl nusipelno būti ne tik minimas, tiriamas, bet ir iškeliamas kaip sėkmingas pavyzdys.

Kūrė Lietuvos dialogą su Europa

Kokią įtaką savo tekstais XVII a. Lietuvos visuomenei darė A. Vijūkas-Kojalavičius? Mėgindamas šią Dariaus Kuolio pasiūlytą temą panagrini, nusakyti A. Vijūko-Kojalavičiaus vietą europiniame kontekste Mintautas Čiurinskas pirmiausia apibūdino jį kaip išsilavinusio lietuvių simbolį. Antra, jis yra jėzuitų plačių mokslinių interesų simbolis. Be to, dar XVIII a. Vilniaus kanauninkas Juozapas Konstantinas Boguslavskis pavadino A. Vijūką-Kojalavičių Lietuvos istorikų kunigaikščiu. Ko gero, ligi šiol šis apibūdinimas nepaseno, antraip nebūtų prisimintas.

M. Čiurinskas priminė ir buvusio Lietuvos jėzuitų provincijolo Tėvo Antano Saulaičio mintį: Kojalavičius savo istorijos darbais kuria Lietuvos dialogą su Europa... Svarbi mintis, kurią M. Čiurinskas papildė dar vienu akcentu: Kojalavičiaus darbais Lietuva dalyvauja Europos poliloge kaip lygiavertis narys, ne vien kaip su objektu bendraujama.

Vis dėlto mūsų visuomenė dar sunku Kojalavičių priimti kaip didžiųjų istorijos, o ne tik kaip istoriografijos asmenybę. Tačiau Europos kontekste jis tokia asmenybe tapo. Siekdamas šią mintį išryškinti

Gedimino Zemlicko nuotrauka

M. Čiurinskas siūlo prisiminti XVII a. mokslinį kontekstą, kurį būtų sunku įsivaizduoti be jėzuitiško kredo. Jėzuitų misijų tinklas priminė didžiulį archipelagą, kurio salos ir salelės – jėzuitų kolegijos, jėzuitų namai, įstaigos, rezidencijos, kurios buvo išsidėsčiusios nuo Europos iki Naujojo pasaulio, Kinijos, Japonijos ir kitų tolimiausių kraštų. Kadangi jėzuitai savo pastangas telkė dviem pagrindinėmis kryptimis – į misijinę ir mokslinę veiklą, jų sukurtasis tinklas, pasak kalbėtojo, galėtų būti palyginamas nebent su mūsų laikais Žemės rutulį apraizgiusių aukštųjų technologijų tinklu. Vargu ar kas būtų galėjęs su jėzuitais rungtis savo įtaka bent jau mokslo srityje. Jėzuitai sugebėjo savo darbus fiksuoti, vertinti ir propaguoti, o didieji jėzuitų autoriai tapdavo visuotiniai pripažinti ir vertinami. Štai tokiu autoriumi XVII a. tapo ir lietuvis A. Vijūkas-Kojalavičius.

Jo *Lietuvos istorija* parašyta stilinga kalba, nes autorius sekė antikos istorikais, kurie buvo ir istorikai, ir literatai. Todėl jų veikalus įdomu skaityti. Kartais ir A. Kojalavičius reiškiasi daugiau kaip grožinės literatūros kūrėjas. Stingant autentiškų žinių iš vadinamojo pagoniškojo laikotarpio, autorius eksploatuoja legendines žinias, kurias siužetuos. Lietuvius kildino iš senovės herulių, o ne iš romėnų, kaip tuo metu buvo įprasta. Europą supažindino su Lietuvos praeitimi. Knyga buvo svarbi ir vėlesniais amžiais. Savo universaliais gabumais ir įvairiašake veikla priminė renesansinio užmojo asmenybes, nors gyveno ir kūrė jau baroko laikais.

A. Vijūko-Kojalavičiaus „LDK bajorijos herbynas“ (1897 m.)

Jo įvairiapusiškumą primena ne vien parašytieji veikalai, bet ir laimėjimai retorikos srityje, nors savo brolio Kazimiero Vijūko-Kojalavičiaus gal nepralenkė. Neturėtume pamiršti administracinės pedagoginės A. Vijūko-Kojalavičiaus veiklos Vilniaus akademijoje (universitete) – buvo jos vicerektoriumi, o 1653–1655 m. – rektoriumi. Ne tiek jau daug lietuvių kilmės rektorijų yra buvę senajame Vilniaus universite-

te. Pats buvo šios Alma mater auklėtinis, gimtajame krašte išaukęs žymus mokslininkas. Jo pavyzdys rodo aukštą mokslinį potencialą, kurį Vilniaus universitetas buvo pasiekęs nuo savo veiklos pradžios 1579 metais. Tą LDK mokslo ir kultūros pakilimą ilgiems dešimtmečiams sustabdė 1655 m. karas su Maskva, pirmoji per visą LDK istoriją Vilniaus okupacija ir prasidėjęs visos valstybės nuosmukis.

Menkiau pažįstame A. Vijūką-Kojalavičių kaip teologą, jis reiškėsi ir kaip biografas, parašė darbą net iš fizikos. Įdomu, kad viena pirmųjų jo išspausdintų knygų buvo skirta Lietuvos jėzuitų provincijolo tėvo Bartilijaus gyvenimo aprašymui. Nereikėtų pamiršti ir A. Kojalavičiaus parašytos pirmosios Lietuvos bažnyčios istorijos *Įvairenybės apie bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje* (1650 m., Vilnius). Šis veikalas išspausdintas ir 2004 m. pasirodžiusioje A. Vijūko-Kojalavičiaus antrojoje knygoje *Lietuvos istorijos įvairenybės*. Knygoje yra išsamūs komentarai, pratarmę parašė Tėvas Antanas Saulaitis, įdėti Dariaus Antanavičiaus, Giovanna Brogi Bercoff (Milano universitetas), Elmanto Meilau, Zigmanto Kiaupos, Dariaus Kuolio straipsniai.

Ir, žinoma, niekaip negalime pamiršti jo nuopelnų Lietuvos heraldikai. Išleistas trys A. Kojalavičiaus sudaryto LDK ir Lenkijos bajorų herbų redakcijos, viena lotynų ir dvi lenkų kalba. Anot istoriko F. Piekosinskio (Piekosiński), seniausios redakcijos rankraštis saugomas grafų Kosakovskių bibliotekoje Varšuvoje, XVIII a. nuorašas – pas grafas Dzialynskius Kurnike. Antroji redakcija A. Kojalavičiaus buvo pavadinta *Compendium (Santrauka)*, būtent šios redakcijos rankraštį F. Piekosinskis 1897 m. panaudojo

knygoje *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego takzwany compendium*. Joje aprašoma Lietuvos ir Lenkijos bajorų heraldika, pateiktos herbų iliustracijos. Informatyviausias leidinys, A. Kojalavičiaus rašytas lotynų kalba, yra *Nomenclator*, jame daugiausia LDK kilmingų šeimų herbų.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Stilistės Kristina Sakalauskiene, Laura Bočiarovienė

Dizaineris Mindaugas Galkus

Vadybos asistentė Eglė Kulikauskaitė

Patarėjai: Stasys Goberis, Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 550 egz.